

Van sprookjeskasteel naar droomhotel

*De herbestemming van
Limburgse kastelen vanaf 1930*

Maaïke Teeuwen

Wijk bij Duurstede, 2015

Nederlandse kastelenstichting

Postbus 123
3960 BC Wijk bij Duurstede
T 0343 578 995
F 0343 591 403
E info@kastelen.nl
■ www.kastelen.nl
■ www.kastelenbeeldbank.nl

Serie NKS-rapporten, deel 14.
Onder redactie van F. Vogelzang.

In deze serie verschenen eerder:

- Deel 1 - Heden en verleden, *Religieuze herbestemming van kastelen en buitenplaatsen in Noord-Brabant*, Marloes Vrancken, juni 2009.
- Deel 2 - Beter beleven van erfgoed, *Een onderzoek naar de informatiebehoefte over kastelen*, Josephina Kuypers, Susanne Wiss, november 2009.
- Deel 3 - Een toekomst voor een verdwenen verleden, *Kasteelplaatsen in de Provincie Utrecht*, Ben Olde Meierink, Fred Vogelzang, april 2010.
- Deel 4 - Onbekend maakt onbemind, *Evaluatieonderzoek Meldpunt Bedreigde Kastelen*, Lisette Vos, april 2010.
- Deel 5 - 'Open de poort!', *De NKS als steunpunt voor provinciale kastelenstichtingen*, Joost Boomsma, Carmen Gierveld, Michiel Huisinga, Lienke Vendrik, april 2010.
- Deel 6 - Kastelen Herbestemd, *Kastelen en buitenplaatsen als instelling voor geestelijke gezondheidszorg*, Lisette Vos, oktober 2010.
- Deel 7 - Warning - Do (not) Enter, *De publieksontsluiting van kasteelruïnes in Nederland*, Vera Driessen, augustus 2010.
- Deel 8 - Vernietiging en wederopbouw, *Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens de tweede wereldoorlog*, Mariëlle Bakker, augustus 2011.
- Deel 9 - De beleving van kasteelruïnes in Nederland, *Hoe beleven bezoekers kasteelruïnes en wat zijn hun wensen voor de toekomst?*, Michiel van Ginkel, september 2011.
- Deel 10 - Een kasteelruïne om de hoek, *Wat betekenen kasteelruïnes voor omwonenden en hoe wensen zij de ruïne in de toekomst te beleven?*, Maaïke Feltmann, december 2011.
- Deel 11 - Een kastelen- en buitenplaatsencanon!?, *Adviesrapport over de mogelijke invulling van een canon over kastelen en buitenplaatsen*, Amra Sabhaz, 2012.
- Deel 12 - Het verhaal achter ons gemeentehuis..., *Onderzoek naar herbestemming van kastelen en buitenplaatsen als gemeentehuis*, Vera van der Zwan, 2014.
- Deel 13 - Locatiekeuze voor historische buitenplaatsen, *De invloed van het landschap*, Iris Koppert, 2015.

Voorpaginafoto: Huis Bloemendal te Vaals (Limburg). Ansichtkaart.

Vormgeving: Alphons te Beek (naar een ontwerp van Maaïke ten Have).

© Nederlandse Kastelenstichting, Wijk bij Duurstede, 2015.

Inhoudsopgave

Voorwoord	■	5
1 Inleiding & methode	■	7
2 Erfgoed, monumentenzorg en herbestemming	■	11
2.1 Erfgoed	■	12
2.2 Monumentenzorg	■	13
2.3 Herbestemming	■	14
2.4 Doel herbestemming	■	15
3 Inventarisatie	■	17
4 Kasteelhotels en Limburg	■	21
4.1 Toerisme en Limburg	■	22
4.2 Keuze voor herbestemming	■	25
5 Van kasteel naar hotel / restaurant	■	27
5.1 Her- en verbouwen	■	28
5.2 Het kasteel: exterieur, interieur en kasteelgevoel	■	28
5.3 omgeving en gasten	■	31
6 Limburg vs. Nederland: toerisme en kasteelhotels	■	33
6.1 Toerisme in Nederland	■	34
6.2 Kasteelhotels in Nederland	■	35
7 Case-studies	■	37
7.1 Kasteel Cortenbach, Voerendaal (1939-1986)	■	38
7.2 Kasteel Wittem, Wittem (1958)	■	40
7.3 Buitenplaats Hattem, Roermond (1979)	■	42
7.4 Buitenplaats Vaeshartelt, Maastricht (1992)	■	44
7.5 Kasteel de Raay, Baarlo (2003)	■	47
7.6 Kasteel de Keverberg, Kessel (2015)	■	50
7.7 Gevolgen van de herbestemming	■	53
Kasteel Cortenbach: het kasteel na een hotelbestemming	■	53
Kasteel Wittem: weinig drastische aanpassingen	■	54
Buitenplaats Hattem: moderne, nauwelijks zichtbare aanbouw	■	55
Buitenplaats Vaeshartelt: oud en nieuw gecombineerd	■	55
Kasteel de Raay: winter tuin en strippen	■	55
Kasteel de Keverberg: herbouwen in moderne stijl en materiaal	■	56
8 Conclusie	■	59

Bronnen & Bijlagen	■	63
Literatuurlijst, Websites, Inventarisatie	■	64
Bijlage 1 - Definities	■	65
Bijlage 2 - Limburgse kasteelhotels	■	67
Bijlage 3 - Tijdschema kasteelhotels / restaurants	■	68
Bijlage 4 - Gebouwengebruik en aantal hotelkamers	■	70
Bijlage 5 - Interieur: historisch / modern	■	72
Bijlage 6 - Restaurant menu's	■	74
Bijlage 7 - Nederlandse kasteelhotels	■	75

Voorwoord

Als klein meisje ging ik met mijn familie wel eens wandelen in het bos tussen Swalmen en Boukoul (nu behoren beide dorpen tot de gemeente Roermond). We woonden immers op korte afstand hiervan. Het bos was spannend en vooral in de herfst rook het lekker. Maar het liefst ging ik kijken naar 'het kasteel van de gravin'. Kasteel Hillenraad ligt aan de andere kant van de weg die door het bos loopt. Omdat het kasteel bewoond werd en wordt, konden we nooit kijken op het landgoed zelf. Het bleef altijd bij een kijkje door de bomen. De voorburcht kon vanaf de weg duidelijk gezien worden. Het kasteel lag echter verborgen achter het groen. Dit zorgde ervoor dat kastelen in mijn ogen mysterieus waren. Een kasteel had voor mij een uiterlijk zoals dat van kasteel Hillenraad, met torens, een gracht en natuurlijk bewoond door iemand van adel.

In mijn tienerjaren verhuisden we naar het Noord-Limburgse Baarlo, dat zichzelf het 'kastelendorp' noemt. De vier kastelen aldaar bevestigden deels mijn beeld van kastelen. Toch zijn deze kastelen erg verschillend van kasteel Hillenraad. De kastelen werden al een tijd niet meer bewoond door mensen van adel. Een van de kastelen, kasteel Scheres, bood onderdak aan een kunstenaar en het centraal gelegen kasteel d'Erp deed dienst als burgemeesterswoning. Doordat deze dus privébezit waren, konden deze net als het kasteel in Swalmen, niet bezichtigd worden. De andere twee kastelen, kasteel De Raay en kasteel De Berckt, hebben een horecafunctie. Hoewel deze nieuwe bestemming veel van het mysterieuze van de kastelen deed verdwijnen, maakte het ze wel toegankelijk. En dat is toch eigenlijk wat ieder meisje wil: zich even een prinses voelen in een kasteel, of dat nu in Disneyland of in Limburg is.

1

Inleiding & methoden

*Jachthuis
Mookerheide
(Moolenhoek, Li).
Foto: collectie NKS.*

Inleiding

Herbestemmen is van alle tijden. Denk maar aan het Pantheon (118-125 na Chr), een heidense tempel die in 609 werd herbestemd tot kerkgebouw, gewijd aan Maria en de martelaren. Het herbestemmen van gebouwen is in onze tijd echter zeer actueel. Monumentale gebouwen die leeg komen te staan, willen we niet in verval laten raken. Door het gebouw een nieuwe gebruiksfunctie te geven, krijgt het een tweede leven. Kerken en kloosters die leeg komen te staan door de ontkerkelijking, krijgen bijvoorbeeld een museale functie (43 kerken in Nederland waarvan drie in Limburg). Deze functie past bij het gebouw, waardoor ingrijpende verbouwingen niet nodig zijn. Dit geldt echter niet als een kerk wordt getransformeerd tot kantoor of – wat is voorgekomen – een dokterspraktijk. Voor die toepassing zijn kleinere, af te sluiten ruimten noodzakelijk, wat het karakter van het kerkgebouw fundamenteel aantast.

Net als kerken komen veel kastelen leeg te staan. Sommige hebben al een eerdere transformatie doorstaan. Kastelen bleken bijvoorbeeld erg geschikt te zijn als klooster, al werd het interieur daarvoor vaak drastisch aangepakt. Helaas komen steeds meer kloosterkastelen leeg te staan door de vergrijzing. Particulier bewoonde kastelen verliezen hun functie, door bijvoorbeeld het uitsterven van de familie.

Hoe gaan we deze kastelen herbestemmen? Vormen van herbestemming zijn bijvoorbeeld als kantoor, gemeentehuis of instelling voor geestelijke gezondheidszorg. Het onderhavige onderzoek verdiept zich in de herbestemming van kastelen tot horeca. Gekozen is voor de periode vanaf 1930, omdat vanaf toen het binnenlands toerisme sterk opkwam. Om het onderwerp geografisch af te bakenen is gekozen voor de provincie Limburg, ook al omdat daar de meeste kastelen als hotel zijn herbestemd.

Het onderzoek is begonnen met een inventarisatie met de volgende vragen: welke kastelen in Limburg zijn herbestemd tot hotel? Welke kastelen zijn in de rest van Nederland herbestemd tot hotel? Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de Limburgse herbestemde kasteelhotels en de rest van de Nederlandse hotelkastelen? Zijn er in Limburg in verhouding meer kastelen tot hotel herbestemd dan in de rest van Nederland? Zo ja, waar zou dat aan kunnen liggen? Wanneer werden de kastelen herbestemd tot hotel? Uit de inventarisatie blijkt dat in Limburg (37) evenveel kastelen zijn herbestemd tot hotel/restaurant als in de rest van Nederland. De hoofdvraag naar aanleiding van bovenstaande vragen en informatie luidt daarom als volgt: Waarom en hoe werden de Limburgse kastelen vanaf 1930 tot hotel/restaurants herbestemd?

Om de hoofdvraag goed te kunnen beantwoorden wordt eerst geschetst hoe men tot herbestemming gekomen is. Ten eerste wordt ingegaan op wat erfgoed precies is. Daarna wordt de geschiedenis en het ontstaan van monumentenzorg kort besproken. Vervolgens behandel ik het ontstaan van de moderne herbestemming. Na dit kader worden de inventarisatie en de daaruit volgende resultaten doorgenomen. Het daaropvolgende hoofdstuk gaat over de kasteelhotels in Limburg. Eerst gaan we in op de invloed van het toerisme op de keuze voor Limburg. Daarna wordt ingegaan op de keuze voor een bepaalde herbestemming. De derde paragraaf behandelt waarom een kasteel zo geschikt is als hotel/restaurant. Het vijfde hoofdstuk gaat in op het herbestemmen zelf. Hoe een herbestemming aangepakt wordt, bespreek ik in de eerste paragraaf. Daarna ga ik in op de uiterlijke verschijningsvorm en het kasteelgevoel. Vervolgens wordt gekeken op welke categorieën gasten eigenaren van kasteelhotels zich concentreren.

In het zesde hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het tussen Limburg en de rest van Nederland. Eerst zal het toerisme in Nederland behandeld worden. Tenslotte komen de andere Nederlandse kasteelhotels kort aan bod en kijk ik waarom in vergelijking met Nederland in Limburg zoveel kasteelhotels zijn.

Het zevende hoofdstuk gaat in op zes casestudies. Per stuk wordt kort de geschiedenis en de herbestemming besproken. Deze teksten zijn samengesteld aan de hand van gesprekken met de eigenaren van de kasteelhotels. Vervolgens wordt gekeken welke gevolgen de herbestemmingen hebben voor de gebouwen zelf.

Methode

Ten eerste zijn de Limburgse kasteelhotels geïnventariseerd. De kastelen zijn ingedeeld in de categorieën Noord, Midden en Zuid-Limburg. Deze indeling wordt vaker gebruikt en lijkt vooral te worden ingegeven door het feit dat Zuid-Limburg een heel ander landschap heeft dan het midden en noorden van Limburg. Alle drie de regio hebben een eigen VVV. Ook daarom is ervoor gekozen om de provincie in deze drie regio's te delen.

Per kasteel is uitgezocht welke gebouwen zijn herbestemd tot horecafunctie; hoe de inrichting van de kamers, restaurant en zalen zijn; hoe het menu eruit ziet; wat men betaalt voor een overnachting of diner; hoeveel kamers het hotel heeft; en ten slotte welke kastelen een kloosterfunctie hebben gehad.

Naar aanleiding van de inventarisatie is een aantal vragen naar voren gekomen. Deze zijn door onder andere literatuurstudie en het bezoek aan een aantal kasteelhotels beantwoord. Vervolgens heb ik de herbestemde kasteelhotels vergeleken met de kasteelhotels in de rest van Nederland. Zijn er in Limburg in verhouding meer kastelen herbestemd tot hotel dan in de rest van Nederland? Waar kan dat aan liggen?

Daarna zijn zes cases uitgekozen. Elk van de cases is bezocht. Aan de eigenaar/beheerder/architect zijn vragen gesteld waardoor antwoord verkregen over hoe de kastelen zijn herbestemd. Hoe is de herbestemming aangepakt? Wat zijn de gevolgen van de herbestemming voor het kasteelgebouw? Is de herbestemming duurzaam gebleken? Wat wordt er gedaan om gasten aan te trekken? Daarnaast hebben hoteliers inzicht kunnen geven in hun keuze voor een kasteel als hotel.

Aanvankelijk was het ook de bedoeling in de kasteelhotels enquêtes achter te laten voor de gasten. Op deze manier zou onderzocht kunnen worden hoe de gasten het kasteel beleven en of de doelen van de hoteliers bereikt zijn. Dit is vanwege tijdgebrek achterwege gelaten en zou onderwerp van een vervolgonderzoek kunnen zijn.

2

Erfgoed, monumentenzorg en herbestemming

Kasteel De Keeverberg
te Kessel (Li),
in 1739.

Tekening van Jan de
Beijer (ROC1205).

2.1 Erfgoed

De term erfgoed heeft een materiële en een immateriële betekenis. Op kastelen zijn beide betekenissen van toepassing. In materiële zin zijn dit kort gezegd het exterieur, interieur en de omgeving van het kasteel. De immateriële betekenis heeft te maken met de verhalen en de geschiedenis rondom kastelen. Bij kastelen ligt de nadruk vooral op de materiële aspecten. Het erfgoed dat zich beperkt tot *materiële historische objecten van culturele waarde* noemen we cultureel erfgoed.¹ Dit ‘cultureel erfgoed’ is eigenlijk een heel recente term. Het werd pas echt in de nu gangbare betekenissen (nogal wat vergelijkbare maar op belangrijke details verschillende definities zijn in omloop) in Nederland geïntroduceerd door F.J. Duparc (1907-1981) in zijn in 1975 gepubliceerde overzichtswerk *Een eeuw strijd voor Nederlands cultureel erfgoed*. In zijn werk neemt hij 1875 als het jaar dat de strijd voor het Nederlands cultureel erfgoed begon, het jaar dat Victor de Stuers (1843-1916) hoofd van Kunsten en Wetenschappen bij het Ministerie van Binnenlandse zaken wordt, in plaats van het jaar 1873 waarin De Stuers *Holland op zijn smalst* schrijft. Hier zal later verder op in gegaan worden.

1 Frans Grijzenhout, *Erfgoed. De geschiedenis van een begrip*, Amsterdam 2007, 5.

Erfgoed heeft niet één betekenis. Dit blijkt wel uit de jarenlange discussie die gaande is over wat erfgoed precies is. Aan de hand van een aantal definities zal hier een definitie worden gevormd zoals deze het beste in dit onderzoek past. Enkele omschrijvingen van wat erfgoed is, benoemt Frans Grijzenhout in zijn boek over erfgoed. De meest voor de hand liggende omschrijving is de juridische beschrijving van het woord:

- ***Onvervreembare goederen die van geslacht op geslacht, vaak van vader op zoon, moeten worden doorgegeven.***²

2 Grijzenhout 2007, 1.

Goederen duidt in deze context op materieel erfgoed. Daarnaast hebben we ook geestelijk erfgoed, denk maar aan geloofstradities. Hieronder vallen [...] de geestelijke erfenis van een denker of kunstenaar, bepaalde tradities binnen een familie, een stam, het geloof of het geheel aan normen waarden en culturele prestaties van een hele cultuur.³ Toch is de grens tussen materieel en geestelijk erfgoed niet heel duidelijk. Men gebruikte bijvoorbeeld schilderijen, die materieel zijn, als geestelijke inspiratie. Daarnaast omschrijft Grijzenhout erfgoed ook als volgt:

3 Grijzenhout 2007, 1.

*Het gaat om nagelaten goederen of gedachten van iemand die ons tijdens diens leven dierbaar was, het is een erfenis die we graag willen aanvaarden en bewaren, ook voor volgende generaties. We willen dat erfgoed op de een of ander manier ook levend houden, door het te gebruiken, te benoemen, te bestuderen, steeds opnieuw te interpreteren, te bewonderen. Tegelijkertijd herinnert het woord erfgoed ons juist aan het feit dat die goederen of gedachten afkomstig zijn van iemand die er niet meer is, aan het feit dat een periode is afgesloten, dat een cultuur niet meer bestaat.*⁴

4 Grijzenhout 2007, 4.

Volgens deze omschrijving is erfgoed dus iets persoonlijks. Neem bijvoorbeeld een sieraad dat een erfstuk van een grootmoeder is, maar ook bijvoorbeeld haar manier van denken. Naast dit materiële en geestelijke erfgoed is er ook nog een derde vorm, namelijk het immateriële erfgoed:

*Het gaat meestal om specifieke vormen van culturele representatie - authentiek dan wel invented - die dreigen te verdwijnen, zoals bepaalde kroningsrituelen, processies, feesten en andere gebruiken.*⁵

5 Grijzenhout 2007, 4.

Met dit immaterieel erfgoed worden dus net als bij het geestelijke erfgoed tradities bedoeld. Bij immaterieel erfgoed gaat het echter om een handeling. Denk bijvoorbeeld aan de sacramentsprocessies en het Sinterklaasfeest.

Aan de hand van de bovenstaande informatie heb ik een definitie opgesteld die toegepast kan worden op dit onderzoek:

Erfgoed is datgene wat onze voorouders hebben gemaakt, gedacht, bedacht, gedaan en gewaardeerd, waarvan de huidige generatie vindt dat het de moeite is om het te bewaren. Deze materiële, geestelijke en immateriële goederen vertellen over ons verleden en zorgen voor een saamhorigheidsgevoel binnen de groep waarin het betreffende erfgoed gewaardeerd wordt.

Deze erfgoeddefinitie is toe te passen op kastelen en hun herbestemming. Deze kastelen zijn gebouwd door onze voorouders. Ze zeggen iets over ons verleden. De verhalen die de ronde doen in en om kastelen trekt mensen. Ze voelen zich daardoor verbonden met dit verleden. Dit vormt in principe het kasteelgevoel, waar later verder op ingegaan zal worden. Om dit erfgoed echt te kunnen beleven willen mensen naar de kastelen toe. Daardoor is een hotelherbestemming interessant. Zo geef je mensen de kans om dit verleden te zien en voelen.

2.2 Monumentenzorg

Vanuit bepaalde groepen in de samenleving kwam aan het einde van de negentiende eeuw steeds meer protest tegen de sloop van oude gebouwen. Onder andere Victor de Stuers' *Holland op zijn smalst* uit 1873 is daar een voorbeeld van.⁶ Joseph Alberdingk Thijm (1820-1889) was hem in 1848 al voorgegaan met een open brief aan de Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, waarin hij aanstuurde op een 'Kommissie tot In-stand-houding der Monumenten':

Met al den nadruk van een tot het uiterste geprikkeld gevoel van deernis en verontwaardiging, wensch ik de aandacht der Klasse te vestigen, op onze Hollandsche Architectuur, in het bijzonder die der Zestiende en Zeventiende Eeuw - bedreigd als haar voortbrengsels worden door den verdelgingsmoker eener voorbeeldeloze wansmaak, eener onverklaarbare gedachteloosheid, of van den ergelijksten moedwil.⁷

Dit had een kortdurend effect. In 1860 werd een commissie opgericht die de vaderlandse monumenten zou moeten beschermen. Door te weinig financiële en wettelijke steun werd de commissie in 1871 al weer opgeheven.

Uit Thijms citaat kan geconcludeerd worden welke gebouwen gesloopt werden. De vaderlandse monumenten, lees de monumenten uit de Gouden Eeuw, werden halverwege de negentiende eeuw bedreigd. Deze zestiende- en zeventiende-eeuwse monumenten van de Hollandse renaissance en het Hollands classicisme stonden centraal. De middeleeuwse monumenten pasten minder goed in het gangbare beeld van de natie en kregen daardoor minder aandacht. Dit gold voornamelijk voor het kerkelijk erfgoed. De middeleeuwse gotische kerken werden vooral geassocieerd met het katholicisme.⁸ Hoewel sinds de val van de Republiek in 1795 alle kerkelijke groeperingen in theorie gelijk waren, was dat in de praktijk anders. De protestanten beheersten nog altijd het nationalistische discours. De leegstaande kerken raakten in verval en in plaats van ze te restaureren werden ze gesloopt. Als middeleeuwse gebouwen al gerestaureerd werden, was er eerder sprake van reconstructie. J. Gosschalk zei over de reconstructie van het

6 W.F. Denslagen, *Omstreden herstel. Kritiek op het restaureren van monumenten*, Den Haag 1987, 157-158.

7 Denslagen 1987, 157-158..

8 J. de Mayer et. al., *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg. Handelingen van het Nederlands-Vlaams symposium, Leuven 13-14 september 1996*, Leuven 1999, 62.

kasteel Brederode in 1866 dat ze 'hier [...] de boeken der geschiedenis vervalschen'.⁹ Dit vervalsen van de geschiedenis zorgde er wel voor dat de gebouwen behouden bleven.

9 Denslagen 1987, 157.

Naar aanleiding van De Stuers' vlammend protest werd in 1874 een College van Rijksadviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst opgericht.¹⁰ Onder andere Pierre Cuypers (1827-1921) en Victor de Stuers traden tot dit College toe. De Stuers werd daarnaast in 1875 ook benoemd tot hoofd van de nieuwe afdeling Kunsten en Wetenschappen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken. Eindelijk had de regering niet alleen aandacht voor de vaderlandse monumenten uit de Gouden Eeuw, maar ook die uit de middeleeuwen. Het begin van de moderne monumentenzorg in Nederland was gemaakt. Het in stand houden van monumenten is één ding. De leegstaande gebouwen die eerst gesloopt zouden worden, moesten nu behouden worden. Daarvoor was het belangrijk dat ze een nieuwe functie kregen.

10 Denslagen 1987, 168; In 1879 werd het College van Rijksadviseurs al weer opgeheven.

2.3 Herbestemming

Grijzenhout beschrijft in een van zijn definities van erfgoed ook dat het erfgoed levend gehouden moet worden '[...] door het te gebruiken, te benoemen, te bestuderen, steeds opnieuw te interpreteren, te bewonderen'.¹¹ Het benoemen, bestuderen, interpreteren en bewonderen van gebouwen gebeurt grotendeels door middel van de architectuurgeschiedenis. Het gebruik biedt mogelijkheden om de oorspronkelijke functie te behouden en als dat niet mogelijk blijkt, een herbestemming toe te passen.

11 Grijzenhout 2007, 4.

Zoals in de inleiding al kort toegelicht werd, is herbestemming eigenlijk al heel oud. Het herbestemmen van kastelen gebeurt al eeuwen. Kastelen hadden oorspronkelijk een verdedigingsfunctie, gecombineerd met een woonfunctie. Ook fungeerden ze als maatschappelijk statussymbool voor bewoner en eigenaar. Toen na de middeleeuwen bij de meeste kastelen de verdedigingsfunctie terrein verloor, kwam de nadruk meer op het wonen te liggen. Veel kastelen werden aan deze nieuwe functie aangepast, door bijvoorbeeld grotere vensters, luxere inrichting en meer aandacht voor ornamenten.¹²

12 In Limburg bleef de verdedigingsfunctie langer in stand door de constante verschuiving van de macht tot aan de negentiende eeuw.

Marinke Steenhuis, Paul Meurs en Annemarie Kuijt beschrijven de historische ontwikkeling van herbestemming in *Herbestemming in Nederland. Herbestemming van stad en land*.¹³ Eeuwenlang werden bij ruimtelijke ontwikkelingen in steden en dorpen de bestaande gebouwen in die processen betrokken. Ze werden eenvoudigweg aangepast aan een nieuw gebruik. Volgens deze auteurs veranderde dat in de negentiende eeuw. Het hergebruiken van oude gebouwen gebeurde steeds minder omdat ze niet meer konden worden aangepast aan de eisen die de moderne maatschappij stelde. Steeds meer gebouwen werden gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Zeker na de Tweede Wereldoorlog is op grote schaal nieuwbouw geschied: dat had niet alleen met economische en technische omstandigheden te maken, maar was ook een uiting van de tijdgeest. Het oude had afgedaan.

13 Marinke Steenhuis, Paul Meurs en Annemarie Kuijt, *Herbestemming in Nederland: nieuw gebruik van stad en land*, Rotterdam 2011, 6-8.

In het Europese Monumentenjaar 1975 ontstond een tegenbeweging. Het protest kwam op vanuit de wederopbouw.¹⁴ Men bouwde nieuwe flats en doorzonwoningen, terwijl men ook in bestaande gebouwen zou kunnen wonen en werken. Daarnaast kwam steeds meer industrieel erfgoed leeg te staan.¹⁵ Zonder nieuwe bestemming voor de vaak grote gebouwen konden deze niet behouden worden. Voor de kleinere gebouwen in de stad en op het platteland waren makkelijker nieuwe bestemmingen te vinden. Langzaamaan ontstond een 'erfgoedbewustzijn'. Daardoor kwam de herbestemmingstrend op gang, mede dankzij de subsidies die aan de monumenten verbonden waren. Monumentale gebouwen werden gezien als landmarks, als identiteitsdragers van hun omgeving. Sloop tastte het vertrouwde beeld van de eigen leefruimte aan. Toch bleef de leegstand van

14 Steenhuis, Meurs en Kuijt 2011, 8.

15 Peter Nijhof, "Herbestemming", in: *Restauratietechniek*, Bureau Monumenten & Archeologie Amsterdam 2011, 189.

oude gebouwen toenemen, onder druk van economische ontwikkelingen. Herbestemming wordt daarom nog belangrijker.

2.4 Doel herbestemming

Herbestemming heeft vooral als doel het erfgoed te behouden. De nieuwe functie van het gebouw moet echter wel passend zijn. Peter Nijhof verwoordt dit als volgt:

*Hoe verder de nieuwe functie afstaat van de oorspronkelijke, hoe zwaardere ingrepen nodig zijn.*¹⁶

16 Nijhof 2011, 192.

Het citaat is toepasbaar op elke vorm van erfgoed. Diverse kastelen hebben al verschillende vormen van herbestemming ondergaan. Bij de herbestemming tot museum blijft de nieuwe functie vaak dicht bij het oorspronkelijke gebruik: meestal wordt getoond hoe vroeger geleefd werd in de kastelen. Ruimten worden ingericht als stijlkamers, waar mogelijk met oorspronkelijke interieurelementen. Hoewel het verleden vaak ook wordt 'gerecreëerd' en verschillende periodes door elkaar in de kamers te zien zijn, ligt deze vorm van herbestemming het dichtst bij de originele functie van de kastelen. Bij deze herbestemming blijft het meeste van het erfgoed behouden. Een herbestemming tot bijvoorbeeld een discotheek vergt veel meer aanpassingen aan het gebouw. Een kasteel is meestal niet berekend op het aantal personen dat zich tegelijkertijd in zo'n ruimte bevinden. Daarnaast moet gezorgd worden voor extra faciliteiten zoals toiletten en worden grote installaties met betrekking tot de luchtafvoer noodzakelijk. Ingrijpende aanpassingen tonen al dat een dergelijke functie niet erg passend is bij een historisch kasteel. Dat geldt voor meer nieuwe functies: sommige als klooster herbestemde kastelen hebben eveneens ingrijpende verbouwingen ondergaan. Interieurelementen zoals schilderijen worden verwijderd als niet passend. Om de geestelijken te herbergen moeten veel kleine kamers worden gecreëerd. Als een kasteel geen eigen kapel bezat, werd deze bijgebouwd. Om ons erfgoed op een goede manier te kunnen behouden is het dus van belang dat de nieuwe functie niet te ver afligt van de oude functie. Uit dit onderzoek zal blijken hoe dit bij een hotelfunctie in zijn werk gaat.

3

Inventarisatie

Chateau St. Gerlach
te Valkenburg (Li).
Luchtfoto: Flying
Focus.

In Limburg zijn, op basis van het aantal genoemd in *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)* meer dan 200 kastelen en buitenplaatsen in goede staat te vinden.¹⁷ Een groot deel van deze kastelen wordt nog bewoond door particulieren, soms van adellijke afkomst. Een aantal Limburgse kastelen is al in de negentiende eeuw herbestemd tot bijvoorbeeld klooster, maar ook deze functie is bij de meeste kastelen niet meer aan de orde. Enkele van deze kloosterkastelen werden ook gebruikt als school of internaat. Daarnaast zijn kastelen herbestemd tot museum, zoals kasteel Hoensbroek. Een deel wordt gebruikt als landbouwbedrijf, mede dankzij het grote landgoed dat bij deze kastelen of landhuizen hoort. Een aantal kastelen is of was een asielzoekerscentrum. Een voorbeeld hiervan is buitenplaats Vaeshartelt, dat vervolgens een hotelkasteel werd. Kasteel Doenrade is een van de kastelen die ooit dienst heeft gedaan als bejaardenhuis. Een aantal kastelen is ingericht als kantoor. Door het representatieve uiterlijk is in een aantal kastelen een raadhuis gevestigd. Een herbestemming die minder te maken heeft met het uiterlijk en de context van het kasteel was de herbestemming tot discotheek van kasteel Soureth. Tenslotte is er de herbestemming tot hotel, waar in dit onderzoek aandacht aan besteed wordt. Ondanks deze uiteenlopende mogelijke herbestemmingen zijn er helaas nog altijd kastelen die leegstaan en in verval raken.

Bij de inventarisatie van de kasteelhotels is uitgegaan van de provincie Limburg als gebiedsafbakening. Omdat een diepgaande inventarisatie zoals gedaan bij de kasteelhotels van Limburg te tijdrovend zou zijn voor de rest van Nederland, is ervoor gekozen een kortere inventarisatie te doen voor de rest van Nederland. Dit kan betekenen dat een kasteel of buitenplaats die een horecabestemming heeft gekregen kan ontbreken.

Uit de inventarisatie blijkt dat in Limburg tussen 1935 en 2015 in totaal 37 kastelen een horecafunctie hebben gekregen. Op dit moment zijn nog 32 kastelen daarvan een hotel/restaurant. Eén kasteel moet nog officieel geopend worden als restaurant. In de rest van Nederland bestaan op dit moment nog eens 37 kasteelhotels. Drie van deze kasteelhotels hebben tijdelijk geen hotelfunctie gehad, maar hebben deze later wel weer gekregen. Het is opvallend dat in Limburg in vergelijking met de rest van Nederland zoveel kastelen, buitenplaatsen en landhuizen zijn herbestemd tot horeca. Het is belangrijk om op te merken dat de verhouding tussen de verschillende regio's in Limburg eveneens grote verschillen vertoont. Zuid-Limburg heeft een groter aantal kasteelhotels (25) dan Midden- en Noord-Limburg (beide 6). Daarbij zijn in Zuid-Limburg al veel eerder kastelen hotel en/of restaurant geworden dan in Noord- en Midden-Limburg. Er zijn zeven kastelen die voor de jaren '50 werden herbestemd tot hotel/restaurant. Tussen 1956 en 1980 komen er slechts vier kastelen bij en vallen er drie weg. De elf vóór 1980 herbestemde kastelen zijn alle gelegen in Zuid-Limburg. Vanaf de jaren tachtig komen de kasteelhotels snel op. Tussen 1980 en 1995 krijgen 22 kastelen een horecafunctie. Veertien hiervan zijn gelegen in Zuid-Limburg, vijf in Midden-Limburg en drie in Noord-Limburg. Er valt ook een hotelkasteel weg. In de twintig jaar die volgen, worden nog zes kastelen herbestemd. Drie daarvan zijn gevestigd in Zuid-Limburg, de andere drie in Noord-Limburg. Uit dit deel van de inventarisatie blijkt dat de herbestemmingsgolf tot hotelkasteel begint in het zuiden van Limburg.

Van de 37 kastelen gebruikt 92% het hoofdgebouw voor de horecafunctie. Drie kastelen beschikken niet (langer) over het historische hoofdgebouw. Daar is de functie van hotel en restaurant ondergebracht in de kasteelhoeve of het koetshuis. Acht kastelen hebben voor de herbestemming nieuwbouw toegepast. 29 kastelen gebruiken ook andere gebouwen op het kasteelterrein. Van de vier kastelen die niet langer een horecafunctie hebben, maakte kasteel Cortenbach alleen gebruik van het hoofdgebouw. De eigenaren

17 Wim Hupperetz, Ben Olde Meierink en Ronald Rommes, *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*, Utrecht 2005: in dit boek zijn 265 burchten en landhuizen die zijn ontstaan tussen 1000-en 1800 besproken. Iets meer dan 200 nog bestaande kastelen worden genoemd, van de rest is niets of slechts een ruïne over. Van de landhuizen van na 1800 zijn er in ieder geval vier kasteel-hotel. Daarom wordt uit gegaan van meer dan 200 nog bestaande kastelen en landhuizen in Limburg.

van kasteel Mheer verhuurden de bijgebouwen aan hun gasten, Huis de Dael gebruikte het poortgebouw niet bij hun horecafunctie, van kasteel Neubourg in Gulpen werden de bijgebouwen bewoond door de eigenaars. Kasteel Schaloen gebruikt het hoofdgebouw niet omdat dit particulier eigendom is. Het staat bij het schrijven van dit rapport te koop. Buitenplaats Vaeshartelt heeft de stallen en schuur niet in gebruik voor gasten, maar heeft daar de kantoren ondergebracht. Het kasteel Rijckholt gebruikt enkel het koetshuis.

Wat betreft het interieur heeft 80% van de hotels een moderne inrichting voor de kamers. Dat is regionaal niet gelijk verdeeld. De hotels in Midden-Limburg hebben allemaal een modern interieur. In Noord-Limburg is dat 60% en in Zuid-Limburg 79%. Gemeenschappelijke ruimten, zoals vergaderzalen zijn vaker historiserend ingericht: 56%. In Zuid-Limburg is minder dan de helft van die ruimten historiserend ingericht, tegenover 63% in Noord-Limburg en 67% in Midden-Limburg. Ook de restaurants zijn overwegend historiserend ingericht (55%). In Noord-Limburg is echter 75% van de restaurants modern in gericht. In Midden-Limburg is de verdeling 50-50. In Zuid-Limburg heeft de historiserende inrichting de overhand met 61%, wat ook meteen het hoge gemiddelde verklaard.

Ruim 80% van de horeca-kastelen biedt in het restaurant een menu met streekproducten of producten uit eigen tuin. 54% serveert daarnaast moderne gerechten, uit de Franse, mediterrane of Italiaanse keuken. De prijzen voor de menu's zijn overal ongeveer gelijk: ongeveer €40 voor een drie- of viergangenmenu. Drie restaurants wijken in prijs af. Bij één restaurant serveert men gerechten tussen €2,15 en €13,50, twee andere zijn juist veel prijziger: rond de €80 voor een viergangenmenu. Een van deze restaurants heeft een Michelin-ster, het andere restaurant had tot voor kort een Michelin-ster.

De prijzen voor de hotelkamers zijn ingedeeld in zes prijsklassen: €0-€50, €51-€75, €76-€100, €101-€125, €126-€150 en €151-€175. Van de 25 hotels vallen elf binnen de prijsklasse €76-€100, daarna volgt €126-€150, dan €0-€50 en €51-€75 en ten slotte €101-€125 en €151-€175. Het duurste hotel beschikt over geen enkele ster. Het op één na duurste hotel heeft vier sterren. Er zijn veertien hotels met vier sterren. De prijzen lijken zo weinig relatie te hebben met het aantal sterren. Daarnaast is gekeken naar een verhouding van de prijs met het aantal kamers. Hotels binnen de prijsklasse €76-€100 hebben gemiddeld het hoogste aantal kamers.

Bij de vergelijking tussen Limburg en de rest van Nederland is het eerste wat opvalt dat Limburg relatief veel tot horeca herbestemde kastelen heeft. In de rest van Nederland zijn in totaal 37 kastelen herbestemd tot kasteelhotel. Als de drie regio's in Limburg vergeleken worden met de elf andere provincies van Nederland, spant Zuid-Limburg wat betreft aantal duidelijk de kroon. Daarna volgt Gelderland, vervolgens zijn Midden en Noord-Limburg derde en vierde in het rijtje. In de rest van Nederland zijn zes horeca-kastelen eerder herbestemd dan 1935, het jaar van het eerste Limburgse kasteelhotel. Om de situatie in Limburg op een andere manier te verduidelijken: in die provincie is de dichtheid van kasteelhotels één per 58,18 km². Voor heel Nederland, inclusief Limburg, is die verhouding één horeca-kasteel per 576,75 km². Als we Limburg uit die vergelijking halen, wordt het nog pregnanter: één horeca-kasteel per 1124,94 km².

Opvallend is dat het in acht gevallen niet een eerste herbestemming betreft. Veel kastelen en buitenplaatsen in Limburg en Noord-Brabant zijn in de negentiende eeuw heringericht als klooster. Acht van de 37 horeca-kastelen in Limburg horen ook bij die groep. Twee kastelen kregen meteen na het vertrek van de kloosterlingen, na de nodige aanpassingen en verbouwingen, de functie van hotel. De andere zes kastelen hebben eerst een tijd leeggestaan. Drie andere kastelen waren eigendom van een kloostergemeenschap, maar hadden zelf geen kloosterfunctie.

Van de 37 horeca-kastelen hebben slechts twee geen status als Rijksmonument. Dit zou bij verbouwingen dus beperkingen kunnen opleveren voor de eigenaar. Acht van de 37 Limburgse kastelen zijn alleen hotel, zeven hebben alleen een restaurantfunctie. 22 kastelen hebben de dubbele hotel/restaurant functie. 25 van de 37 horecakastelen in de rest van Nederland zijn hotel/restaurant, acht alleen restaurant en vier alleen hotel.

Samenvattend: vanaf de jaren zestig komt de herbestemming tot hotel of restaurant geleidelijk op, om vooral vanaf de jaren tachtig een flinke groei te laten zien.

4

Kasteelhotels en Limburg

Kasteel Schaloen te
Oud-Valkenburg (Li).
Foto Tom Bauer.

In het vorige hoofdstuk is een aantal begrippen en definities aan de orde gekomen en toegelicht die een achtergrond vormen voor het onderzoek. In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode toegelicht, ten tweede de operationalisering van de drie deelvragen gegeven en tot slot is op basis van de literatuur een verwachting geschetst over de uitkomsten van het onderzoek.

4.1 Toerisme en Limburg

Toerisme en Limburg gaan hand in hand. In het meinummer uit 2006 van *Periodiek*, het maandblad van de heemkundevereniging Schin op Geul wordt kort het ontstaan van het toerisme in Zuid-Limburg verklaard.¹⁸ De eerste vormen van toerisme ontstaan in Limburg vanaf 1840, toen Limburg weer onderdeel van Nederland ging uitmaken. Voor deze tijd waren de Ardennen erg populair als vakantiebestemming. Toen de Ardennen na 1840 echt buitenland werden, ging alle aandacht naar Zuid-Limburg dat nu 'buitenland in eigen land' werd. Limburgers zelf hadden ook lange tijd het gevoel niet bij Nederland te horen.

Voorals Valkenburg werd veel bezocht vanwege zijn schilderachtige karakter. Het in 2010 uitgegeven *Zuid-Limburg toen... en nu. Hoe 125 jaar toerisme Zuid-Limburg veranderde* noemt Valkenburg 'de wieg van het toerisme'.¹⁹ Valkenburg was de eerste echt toeristische plaats in Limburg, die letterlijk op de kaart kwam te staan toen in 1853 de spoorlijn tussen Maastricht en Aken werd aangelegd, met als enige tussenstation Valkenburg. Bereikbaarheid was een eerste vereiste om toeristen te trekken, naast natuurlijk de vele bezienswaardigheden in de buurt. In Valkenburg ligt de enige hoogteburcht van Nederland, die al snel de blikvanger werd voor toeristen. De kasteelruïne op de Heunsberg was echter niet het enige waarmee Valkenburg zich onderscheidde. Het grootste deel van de bebouwing in Valkenburg is opgetrokken uit het kenmerkende en exotische gelige mergel. Niet toevallig beschikte Valkenburg sinds 22 februari 1885 als eerste plaats in Nederland over een VVV-kantoor.

Voor de Eerste Wereldoorlog trokken toeristen vooral naar Zuid-Limburg vanwege de rust en de mooie natuur.²⁰ Het buitenlandgevoel trok velen naar het zuiden. Het waren in die tijd vooral de gegoede burgers die in de zomer voor langere tijd op vakantie gingen. Na de Eerste Wereldoorlog konden door de goedkopere treinkaartjes ook de

18 Fon Weusten, Wim Vanmeulebrouck en Frans Vanmeulebrouck, "Toerisme in het Heuvel-land", *Periodiek* 29 (mei 2006), 5-6.

19 Marianne Laarakkers, *Toerisme toen... en nu: hoe 125 jaar toerisme Zuid-Limburg veranderde*, Valkenburg aan de Geul 2010, 13-21.

20 Weusten, Vanmeulebrouck en Vanmeulebrouck 2006, 11-13.

Station Valkenburg, Valkenburg uit 1853, ontwerp van Jacobus Enschedé.

Ruïne kasteel Valkenburg, Heunsberg Valkenburg, elfde eeuw, verwoest in 1670.

²¹ *Limburg: toerisme - kunst - handel - nijverheid - mijnindustrie - woon- en winkelcentrum: Zuid-Limburg, Midden-Limburg en Noord-Limburg, Heerlen 1935.*

burgers met een lager inkomen de zuidelijke provincie bezoeken. Vanaf de jaren dertig veranderde het soort toerisme. Zuid-Limburg werd niet alleen meer bezocht vanwege het mooie heuvellandschap, maar ook vanwege de sfeer, de ‘passieve gezelligheidszoekers’. Deze mensen bleven vaak korter en gaven minder geld uit. Een propaganda-uitgave uit 1935 heeft de titel *Limburg: toerisme, kunst, handel, nijverheid, mijnindustrie, woon-winkelcentrum*.²¹ Toerisme was voor het beeld van Limburg in het tweede kwart van de twintigste eeuw zodanig belangrijk dat het als eerste steekwoord behorend bij Limburg wordt genoemd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog viel het toerisme in Limburg stil. Na de bevrijding trokken de toeristen weer naar Zuid-Limburg.

Niet alleen Valkenburg was een trekpleister. Ook Maastricht, een van de oudste steden van Nederland, trekt veel toeristen. Men kan hier het hele jaar door winkelen en de twee musea, het Bonnefantenmuseum en het Nederlands Architectuurinstituut Maastricht, bezoeken. Daarnaast vinden op het Vrijthof gedurende het jaar verschillende evenementen plaats die toeristen uit het hele land en soms zelfs uit de hele wereld trekken. Denk maar aan de openluchtconcerten van de Maastrichtenaar André Rieu, de kerstmarkt, Carnaval en het Preuenemint.

De economische crisis in het begin van de jaren tachtig en de economische crisis aan het begin van de 21ste eeuw tastten de groei van het Limburgse toerisme niet aan, maar lijken eerder een stimulans gevormd te hebben. Mensen gingen vaker maar korter op vakantie.²² Voor die soort bezoekers was Zuid-Limburg en met name Valkenburg een geschikte bestemming. Wel verloor de streek langdurige bezoekers. Vooral senioren en stelletjes kwamen naar het zuiden. Dit verklaart mede de stijging van het aantal hotel-restaurants. Senioren en koppels verblijven bij voorkeur in een hotel.

²² <http://www.mergel.nu/150-jaar-toerisme-vervolg.html> - geraadpleegd op 27 mei 2015.

Het toerisme is vooral gegroeid vanuit Zuid-Limburg. Noord en Midden-Limburg worden, als ze al genoemd worden, slechts kort besproken in reisgidsen. Als het over Limburg gaat, heeft men het meestal over het heuvellandschap. Dat is wat Limburg volgens de meeste mensen bijzonder maakt. Dit glooiende landschap kan echter alleen gevonden worden in Zuid-Limburg. In *De mooiste hotels in Nederland* uit 2002 wordt Zuid-Limburg als volgt omschreven:

*Zuid-Limburg is het meest on-Nederlandse deel. Het dromerige decor van groene heuvels, holle weggetjes, karakteristieke vakwerkhuisen en kastelen maakt het tot een toeristische trekpleister van de eerste orde.*²³

23 Marja Kerst, *De mooiste hotels in Nederland*, Houten 2002, 164.

24 Kerst 2002, 164.

In dezelfde alinea worden Noord en Midden-Limburg ook kort genoemd.²⁴ Hier bestaat het landschap grotendeels uit landbouwgronden en natuurgebieden zoals de Peel. Het is duidelijk een minder toeristisch gebied. Maar in de inleiding over Limburg blijkt het Limburgse landschap niet alleen bekend te zijn om de heuvels, maar ook door zijn rivieren, het Peellandschap in Noord-Limburg, de bijzondere dialecten, de Bourgondische cultuur en de nabijheid van drie buitenlandse landen: België, Duitsland en Frankrijk. Dit is wat Limburg anders maakt dat de rest van Nederland en wat de Nederlanders naar het 'buitenland in eigen land' brengt. Zuid-Limburg is echter het focuspunt en dat verklaart ook het relatief grote aantal kasteelhotels in die regio.

4.2 Keuze voor herbestemming

Leegstand kan worden opgelost door herbestemming, maar hoe komt de keuze voor een bepaalde functie tot stand? De inventarisatie laat zien dat de keuze voor een hotel vooral vanaf de jaren tachtig opkwam. Dit was tijdens een economische crisis. Het toerisme in Limburg bleef echter groeien. Mensen gingen vaker, maar korter, op vakantie. Voor korte vakanties zijn hotels erg geschikt als verblijfplaats. De vraag werd groter. Voor een snelle oplossing was hergebruik geschikter, omdat nieuwbouw meer tijd kost. Bovendien voegen historische gebouwen nog iets toe.

Zuid-Limburg, en dan vooral Valkenburg werd gezien als het buitenland in eigen land; het landschap was anders, de taal was anders en de cultuur was anders. De kasteelruïne van Valkenburg werd een van de drukst bezochte toeristische plekken in Limburg. Kastelen als historische objecten kunnen zich in brede belangstelling verheugen:

*De belangstelling voor monumenten in ons land is nog nooit zo groot geweest. Vooral 'kasteeltje kijken' is in. [...] Het zijn juist deze 'versterkte huizen' geweest die in sociaal, politiek en militair opzicht in de middeleeuwen een belangrijke rol hebben gespeeld. Als serieuze wetenschappers vergeten ze in hun opsomming even het romantische aspect, dat wellicht de grootste trekpleister is. Want geeft het een heel speciaal gevoel om over diep ingesleten treden een toren te beklimmen en tussen de door de eeuwen geselde kantelen in de verte te turen.*²⁵

25 Udo J. Buys, "De nieuwe kasteelheren", *Brabants Dagblad*, 02-10-1981.

Hoe veel sterker zijn deze emoties als de bezoeker niet alleen het kasteel kan bekijken maar er ook een nachtje kan logeren! Misschien verklaart de 'trend' van het 'kasteeltje kijken' wel waarom er juist vanaf de jaren tachtig zoveel kasteelhotels bijkomen. In de eerder aangehaalde uitgave over 125 jaar toerisme in Limburg benadrukken maar liefst twee hoofdstuktitels dit aspect: *Valkenburg, land van kastelen* en *Valkenburg, slapen in kastelen*.²⁶ De kasteelruïne op de Heunsberg is duidelijk niet het enige kasteel dat interesse wekt. In de beide hoofdstukken worden vier kastelen uit Valkenburg genoemd: Kasteel Genhoes, Kasteel Schaloen, Kasteel Oost en Château St. Gerlach. In *Valkenburg*,

26 Laarakkers 2010, 37-39.

land van kastelen wordt de historie van de kastelen omschreven, waarna in het volgende hoofdstuk de huidige functie van de kastelen wordt besproken. Drie van de vier kastelen worden bewoond. Château St. Gerlach heeft een hotel-restaurantfunctie, waardoor gasten kunnen overnachten in een kasteel. De stallen en bijgebouwen van kasteel Schaloen zijn eveneens in gebruik als hotel. Een betere manier om de geschiedenis te beleven, is er niet, zo benadrukken de auteurs.

Niet alleen de interesse in de kastelen verklaart de opkomst van kasteelhotels vanaf de jaren tachtig. Het al eerder genoemd Monumentenjaar 1975 vestigde de aandacht op de dreigende ondergang van vele monumenten in Nederland. Een manier om die dreiging te keren was om nieuwe functies onder te brengen in monumenten. In Limburg werd die boodschap snel opgepikt. Leegstaande kastelen werden in hoog tempo verbouwd tot hotel.

Op de vraag waarom een kasteel zo geschikt is als hotel en/of restaurant kunnen meerdere antwoorden gegeven worden. Een eerste voorwaarde is de beschikbaarheid. Er staan steeds meer kastelen leeg. Voor een hotelier is dit een kans. Nieuwbouw heeft toch veel minder karakter.

Daarnaast bieden kastelen over het algemeen flink wat ruimte om hotelkamers te kunnen onderbrengen en andere ruimten te bestemmen tot lobby, ontvangstruimte en restaurant. Sommige kastelen zijn echter minder omvangrijk en bieden slechts plek aan acht of twaalf hotelkamers. Een oplossing is uitbreiding met nieuwbouw, zoals in Vaeshartelt en De Raay is gebeurd. Een deel van de vijftig hotelkamers bevindt zich in het kasteel, de rest in het oude kloostergedeelte.

De hoofdreden voor de keuze voor een kasteel als hotel/restaurant is naar mijn mening de aantrekkingskracht. Dit is de aantrekkingskracht van het uiterlijk, het 'kasteelgevoel', versterkt door de bijzondere omgeving.

5

Van kasteel naar hotel-restaurant

Kasteel Wittem
te Wittem (LI).
Foto van Jan Derwig,
2003.

5.1 Her- en verbouwen

Veel kastelen bevonden zich in een (enigszins) vervallen staat voordat ze werden herbestemd tot hotel en/of restaurant. Sommige kunnen zelfs een ruïne genoemd worden. De kastelen moesten herbouwd, gerestaureerd en/of verbouwd worden met het oog op een hotel/restaurantfunctie. Daarbij is zeker sprake van een respectvolle omgang met de historische resten. Nieuw- en/of herbouw was echter nodig door behoefte aan extra ruimte. De nieuwe eigenaren van de kastelen gingen daarbij uit van een duidelijke visie op het verleden van het gebouw. Zo is bij enkele kastelen gekozen voor een herbouw van een oudere fase, al dan niet in moderne materialen. Er zijn wel duidelijke verschillen tussen de herbouw en het 'oorspronkelijke' gebouw.

Bij kasteel de Keverberg is gekozen voor een herbouw van oude vormen in moderne materialen. Het dak heeft het uiterlijk gekregen van het jaar 1450, toen alle torens voltooid waren, maar met moderne dakramen in geometrische vormen als driehoeken en trapezia. De rest van de vooral glazen nieuwbouw is geïnspireerd op het silhouet van de achttiende eeuw. De doorgevoerde veranderingen sinds de achttiende eeuw waren vooral geconcentreerd op de binnenplaats. Die zijn echter al onder leiding van hoogleraar kastelenkunde J. Renaud verwijderd tijdens de consolidatie van het kasteel in de jaren vijftig van de twintigste eeuw. Alle nog overgebleven delen van het gebouw zijn behouden gebleven. Zelfs de door Renaud toegevoegde kantelen - hij wilde de burcht in middeleeuwse staat terugbrengen - heeft men zo gehouden.

Bij buitenplaats Vaeshartelt is ook gekozen voor herbouw, waarin hier en daar oudere delen zijn geïntegreerd. De uiterst moderne nieuwbouw volgt wel de historische plattegrond. Daarmee is de oude carrévorm weer zichtbaar gemaakt. Aan de ene kant is door de nieuwbouw het beeld veranderd, aan de andere kant is wel een historische vorm hersteld.

Een andere vorm van nieuwbouw is te zien bij de kastelen De Raay en Hattem. Door de glazen wintertuin bij De Raay en de ovale aanbouw aan de achterzijde van kasteeltje Hattem verandert de vorm van het kasteel zelf niet. Het gaat om duidelijk moderne aanbouwen. Twee bijgebouwen van kasteeltje Hattem lagen er in de jaren tachtig bij als ruïnes. Om deze gebouwen dienst te laten doen als hotelkamers, zijn ze gestript, gerestaureerd en helemaal opnieuw ingericht. De eigenaren van kasteel Wittem wilden ook een overdekt terras, die vanwege de monumentale status los zou moeten staan van het hoofdgebouw, iets dat bij kasteel De Raay, ook een rijksmonument, niet gedaan is. Omdat een glazen aanbouw bovendien voor een soort kaseffect zorgde en in de zomer onaangenaam warm zou worden, is gekozen voor een tentoverkapping los van het kasteel. Kasteel Cortenbach heeft geen nieuw- of herbouw ondergaan. Het verkeerde in uitstekende staat en was zonder verbouwingen geschikt voor herbestemming als hotel.

5.2 Het kasteel: exterieur, interieur en kasteelgevoel

Het uiterlijk en de uitstraling van een kasteel of buitenplaats blijken vaak een grote rol te spelen in de keuze voor herbestemming als hotel. Mensen kiezen vaak bewust voor een bezoek aan een kasteel en betalen daar ook graag wat extra's voor.²⁷ Daarom kiezen hoteliers en restauranteigenaren ervoor zich te vestigen in een kasteel of buitenplaats. Ze onderscheiden zich daarmee van moderne hotels in de omgeving. Bij de helft van de bezochte kasteelhotels koos de eigenaar bewust voor het creëren van een kasteelgevoel.

²⁷ Onder andere Ronald de Meij van Kasteel Wittem en Marianne Wint-hagen van Buitenplaats Vaeshartelt bevestigden dit.

Kasteeltje Hattem met arkeltorentjes, 1910-1935. Foto C. Steenbergh.

*Entreehal
kasteel Wittem.
Foto auteur.*

Dat werd onder andere gedaan door het interieur aan te passen aan het exterieur. Kasteel Wittem is daar het beste voorbeeld van. De klassieke inrichting past goed bij het karakter van een kasteel. Bij buitenplaats Vaeshartelt is dit ook gedeeltelijk het geval. De oude delen zijn zo ingericht dat het gevoel gecreëerd wordt van een ander tijdperk. De nieuwbouw heeft daarentegen een moderne inrichting. Bij kasteel De Keverberg is een andere filosofie toegepast. Hier moesten de bouwfasen zichtbaar zijn. Het interieur is nú aangepast, dus krijgt het ook de meubels van nu. Er wordt geen historische illusie gewekt. Aan de materialen en vormen is te zien in welke periode welke fase tot stand is gekomen.

Kasteel De Raay heeft kunst als uitgangspunt gekozen. Nergens in de inrichting is een verwijzing te vinden naar het feit dat men zich in een kasteel bevindt. Een deel van de hotelkamers is door kunstenaars ingericht. Andere kamers hebben een moderne inrichting. Kasteel Cortenbach had stijl kamers die uit de bouw tijd van het herenhuis zelf leken te stammen. Kasteeltje Hattem wil met de inrichting niet benadrukken dat het een buitenplaats is.

Kort werd het kasteelgevoel al aangestipt. Wat houdt dit gevoel precies in? Kastelen waren en zijn vaak donker van binnen. Dit heeft te

maken met de vroegere functie van de kastelen als verdedigbaar huis. De kastelen hadden weinig natuurlijke lichtbronnen zoals ramen, maar in plaats daarvan schietgaten en lichtspelen, zodat het kasteel minder kwetsbaar was. Hierdoor is het beeld ontstaan van kastelen als erg gesloten gebouwen. Daarnaast wordt in beschrijvingen van kastelen altijd aandacht besteedt aan de verschillende bouwfasen van een kasteel. Een woontoren of versterkte toren is vaak het historische begin. Door de meestal dikke muren blijven deze torens het langst overeind staan. Torens hebben daarmee ons beeld van kastelen gevormd; een kasteel zonder torens wordt daardoor minder vaak als kasteel gezien. 'Kasteeltje' Hattem werd in de negentiende eeuw voorzien van arkeltorentjes. Deze versterken het 'kasteelbeeld', net als de omliggende grachten. De kegelvormige torenspitsen zijn ondertussen verwijderd. De versterkte woontoren van kasteel De Raay is geïntegreerd in latere verbouwingen, waardoor het kasteel door de meeste mensen niet als kasteel herkend wordt. De ooit ter verdediging dienende gracht is na de Tweede Wereldoorlog gedempt. De kantelen van kasteel De Keverberg versterken het beeld van een middeleeuws sprookjeskasteel.

De inrichting van een aantal van de huidige kasteelhotels speelt in op de architectuur van het kasteel. Om het donkere, gesloten karakter van een kasteel te benadrukken wordt vaak gekozen voor een enigszins donkere inrichting. De torenkamers krijgen veel nadruk en zijn ingericht als bijvoorbeeld een bruidssuite. Kasteel Wittem belichaamt de kasteelgevoelens die gekoppeld kunnen worden aan de torens en het donkere karakter het beste. De eigenaren kozen voor donker hout en donkere meubels.

*Als ge bijkant verdwaald zijt stijgt ge op tot zalen met zwarte marmeren schouw-pilasters, dragende boven die zuilen het wapen der heeren, geflankeerd met leeuwen en griffioenen, ge staart omhoog in de vlucht van een trappenhuis, ge staat op een geheim trapje, waarlangs eens een bisschop van Roermond, heer van dit geslacht, de Fransche revolutie ontvluchtte.*²⁸

28 J.W.F. Werumeus Buning, *Ik zie, ik zie, wat gij niet ziet*, deel 1, Amsterdam 1937, 34.

Bovenstaand citaat uit *Ik zie, ik zie, wat gij niet ziet* benadrukt elementen die karakteristiek zijn voor een kasteel: familiewapens, leeuwen en griffioenen, mysterieuze trapjes en gangetjes waarlangs de inwoners van het kasteel konden vluchten in tijden van oorlog.

Een voorbeeld van een hotelkasteel, waarin enkele van die elementen terug te vinden zijn, is kasteel De Raay. Van de oude inrichting van het kasteel is de oude trap goed bewaard gebleven (maar niet op de originele plek). Bovenop de trappost bevindt zich een leeuw waar, naar horen zeggen, elke familie zijn wapen voor plaatste. Kasteel Wittem gebruikt het wapen van de laatste adellijke familie die het kasteel bewoonde, de familie Merkelbach, als logo. De eigenaren van kasteel De Keverberg zouden in de middeleeuwen een geheime gang hebben gegraven onder de Maas door. Deze en de erin verstopte kostbaarheden zijn helaas niet meer gevonden.

Leewtje op een trappost van kasteel De Raay. Foto auteur.

*Ooit is Nederland één bergkasteel rijk geweest: het slot Valkenburg. Van die trotse, unieke en moeilijk te veroveren hoogteburcht is alleen nog een schilderachtige ruïne over.*²⁹ *Ook een nogal mysterieuze ruïne, want de oorsprong en de oudste geschiedenis van het kasteel blijven nog steeds gehuld in de ondoordringbare nevels van een verleden. Verder: een romantische ruïne, aangenaam begroeid, heerlijk rommelig en brokkelig [...].*

29 W. van Stuijvenberg, *Kastelen in Nederland. Een rondreis langs burchten en kastelen in ons land*, Amsterdam/Den Haag 1984, 229.

Naast het uiterlijk dat in bovenstaand citaat aandacht krijgt, spelen ook de vroegere bewoners van een kasteel een rol bij het kasteelgevoel. Denk bijvoorbeeld aan de koningen en prinses in ons land die een kasteel of landhuis in hun bezit hebben of hadden. Buitenplaats Vaeshartelt was ooit in het bezit van koning Willem II. Ook kasteel Drakensteyn te Lage Vuursche, het woonhuis van prinses Beatrix, is hier een goed voorbeeld van.

30 Van Stuivenberg 1984, 47.

Het slot van een roofridder moet mysterieus, beangstigend en ontoegankelijk zijn. Nu ziet het 'Roofhuys' Rechteren [te Dalfsen, Overijssel] er tegenwoordig alleraardigst uit, en de kasteelvrouwe zal zich bepaald niet aan andermans eigendommen vergrijpen. Maar strikt ontoegankelijk is het kasteel Rechteren nog steeds, ook al mag tegenwoordig het landgoed vrij worden bezichtigd. Door de eeuwen heen is dit slot het schitterende bezit van een en hetzelfde geslacht gebleven: de familie Van Heeckeren van der Eese.³⁰

Dat kastelen mysterieus en spannend zijn, blijkt uit de twee bovenstaande citaten. Naast de ridderverhalen zijn er uiteraard ook een heleboel spookverhalen die het mysterieuze en beangstigende karakter van een kasteel benadrukken, want:

31 Anton van Oirschot, *Spoken en kastelen in Nederland*, Utrecht 1974.

*Zijn we niet allen tot onze belangstelling voor kastelen gekomen door de geheimzinnige sfeer die er rondom deze eeuwenoude burchten hangt, door de romantische verhalen die er over bestaan, door de spoken en geesten die er moeten rondwaren?*³¹

Over onder andere over de ruïne van Kessel en kasteel Wittem zijn spookverhalen bekend. Of ze dit verhaal ook gaan gebruiken bij de rondleidingen in De Keverberg is nog niet besloten. Kasteel Wittem doet dit niet.

De torens, de kantelen, de grachten met de bijbehorende ophaalbruggen, het donkere, gesloten en mysterieuze karakter van een kasteel, de ridders, de spoken, de prinsen en prinsessen zijn de elementen die de mensen aantrekken in een kasteel. De mysteries, verhalen en legendes die zich rondom kastelen afspelen zorgen ervoor dat men kan dwalen in een andere wereld. Men voelt het verleden en dat is in principe, voor de hedendaagse mens, een andere, ongrijpbare en onbereikbare wereld, wat David Lowenthal 'a foreign country' noemde.³² De beleving van het kasteel is het echte kasteelgevoel.

32 David Lowenthal, *The Past is a Foreign Country. Revisited*, Cambridge 2015

5.3 Omgeving en gasten

De gasten komen niet alleen voor een verblijf in het hotel, maar om te genieten van de omgeving. Dit kan een wandeling of fietstocht door de natuur zijn, maar ook de grote steden worden veel bezocht. De kastelen in Zuid-Limburg zijn iets meer op de omgeving gericht. De hoteliers hebben bewust gekozen voor deze streek in verband met het glooiende landschap dat in het noorden van Limburg niet in deze vorm te vinden is. Het kenmerkende Zuid-Limburgse landschap zorgt mede voor een soort buitenlandgevoel. Dit blijkt ook uit de omschrijving van Zuid-Limburg in een ANWB-reisgids uit 2006:

33 Inge Lenting, ANWB reisgids NL. Limburg, Den Haag 2006, 79.

*Zuid-Limburg is het meest populaire en bekende deel van Limburg. En dat is niet zo verwonderlijk, want met zijn heuvels, kastelen, wijngaarden en een Bourgondische hoofdstad doet het gebied bijna buitenlands aan. Valkenburg en het Drielandenpunt in Vaals trekken jaarlijks veel bezoekers. Meer rust bieden de versterkte dorpen met vakwerkhuisen, gelegen tussen hoogstamboomgaarden en meanderende beekjes. Hier en daar is het mijnbouwverleden nog tastbaar aanwezig.*³³

Toeristisch aantrekkelijke steden zijn gelegen in of nabij het zuiden van de provincie. Denk hierbij aan Maastricht en Valkenburg en ook het Duitse Aken en het Belgische Luik. Vanaf het begin van de twintigste eeuw wordt deze streek al veelvuldig bezocht door toeristen.

In Noord en Midden-Limburg is men meer op de directe omgeving gericht, die zeer verschilt met het zuidelijke heuvelland. Dat wil niet zeggen dat dit landschap niet de moeite waard is. De Maasplassen in Midden-Limburg is een toeristisch gebied dat door

de plaatselijke bevolking veelvuldig wordt bezocht. Daarnaast brengt men ook graag een bezoek aan de Designer Outlet te Roermond. Vanuit de hele provincie is Duitsland dichtbij.

De gasten die de Limburgse kasteelhotels bezoeken, komen grotendeels van buiten Limburg. De restaurantgasten komen wel vaker uit de buurt en de hotelgasten maken uiteraard ook gebruik van het restaurant. In bijna alle restaurants worden streekgerechten geserveerd. Een enkele keer is daar bewust voor gekozen. Meestal zijn dit seizoensgerechten zoals bijvoorbeeld asperges. Enkele restaurants gebruiken ook producten uit eigen tuin in hun gerechten. De streekgerechten versterken de ervaring in Limburg te gast te zijn.

De kleinere kasteelhotels zoals kasteeltje Hattem met acht hotelkamers en kasteel Wittem met twaalf hotelkamers richten zich meer op het hogere segment van de samenleving. Deze kastelen zijn iets meer gesloten. De grotere hotels cateren voor alle toeristische segmenten. Vooral voor dagjesmensen zijn deze hotels interessant.

6

Limburg vs. Nederland: toerisme en kasteelhotels

*Huis Duin en Kruid-
berg te Santpoort
(NH), sinds enkele ja-
ren hotel met twee
restaurants.*

*Foto Alphons te Beek,
2015.*

In dit hoofdstuk wordt de vraag onderzocht, waarom in vergelijking met de rest van Nederland zoveel kastelen tot hotel zijn herbestemd in Limburg. Hoeveel kastelen zijn er überhaupt in Nederland? Hoe worden deze anders herbestemd als ze geen hotel worden? Zijn de Nederlandse hotelkastelen heel anders dan de Limburgse? Hoe zit het met het toerisme in de rest van Nederland?

In Nederland bevinden zich nog ruim 700 kastelen en buitenplaatsen. Slechts enkele honderden worden nog particulier bewoond. Het grootste deel heeft een andere bestemming gekregen of staat leeg.

6.1 Toerisme in Nederland

Als we denken aan toerisme in Nederland komt snel het cliché in beeld van molens, klompen, tulpen, kaas, fietsen, grachtenpandjes en Amsterdam. Dat is wat vooral de buitenlandse toeristen aantrekt in Nederland. Maar ook de helft van alle vakanties die Nederlanders plannen wordt doorgebracht in eigen land.

Net als bij het toerisme in Limburg blijkt dat voor de Eerste Wereldoorlog vooral de goeie burgerij vakantie vierde.³⁴ Daarna kwam het massatoerisme langzaam op gang. Nederlanders gingen steeds vaker kamperen. Vooral de arbeidersklasse deed dit. In 1927 opende de eerste jeugdherberg haar deuren. De grote groei begon in de jaren dertig. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog gingen Nederlanders vooral op vakantie in eigen land. Onder andere woningruil was toen in trek. Ook vakanties naar Zuid-Limburg waren zeer geliefd. Het aantal vakantiedagen nam toe, in het begin van de jaren zestig waren dit gemiddeld al twee weken. De wederopbouw had in de tussentijd gezorgd voor betere infrastructuur waardoor ook het aantal vakanties naar het buitenland begon te stijgen, zoals busreizen naar Italië en later strandvakanties in Spanje en Zuid-Frankrijk. Het waren de mensen die meer te besteden hadden, die als eersten naar het buitenland trokken. De rest verbleef in eigen land. Dit had ook gevolgen voor de binnenlandse horeca. Het aantal hotels neemt het laatste aantal jaren weer toe.³⁵ 2012 liet een behoorlijke stijging zien. In Nederland bestonden er toen 3505 hotels. In 2007 waren dit er nog 3196. In april van 2015 stond de teller op 3525 hotels. Hiervan bevinden zich 430 hotels in Limburg. Al eerder is zo'n stijging in het aantal hotels opgetreden, in de jaren tachtig. Ook toen bevond Nederland zich in een economische crisis, net als de afgelopen jaren. Er lijkt een samenhang te zijn tussen het aantal binnenlandse hotels en de economische situatie in Nederland.

Op de Provincie Noord-Holland na (823 hotels waarvan meer dan de helft in Amsterdam) bevinden zich in Limburg de meeste hotels. Uit de publicatie Toerisme 2014 van het CBS blijkt dat Nederlanders in eigen land bosrijke gebieden opzoeken voor lange én korte vakanties. Dit kan verklaren waarom na Limburg, Gelderland de provincie is met de meeste kasteelhotels in Nederland.

Volgens onderzoek van het CBS werd in 2013 56% van de korte verblijven doorgebracht in een bosrijke omgeving. Aan de Nederlandse kust bracht men 17% van de vakanties door. 15% van de korte vakanties werd gevierd in watersportgebieden. Naar aanleiding van deze percentages is het niet vreemd dat respectievelijk de provincies Gelderland, Noord-Brabant, Noord-Holland, Limburg en Zuid-Holland het populairst zijn onder vakantiegangers.³⁶ Tijdens korte vakanties verblijft maar liefst 35% van de Nederlanders in een hotel.³⁷ Daarna worden de vakanties het liefst doorgebracht in vakantiebungalows (21%).

Wat betreft de zakelijke dienstverlening - hotels bieden immers ook ruimte voor vergaderzalen en conferentieruimtes - worden in 2013 Noord-Hollandse hotels het vaakst bezocht. Daarna volgen Zuid-Holland, Noord-Brabant, Gelderland en Limburg. Dit zijn dezelfde vijf provincies die door vakantiegangers het meest bezocht worden. Wordt ech-

34 Micha Kat, "De opkomst van het massatoerisme", *Historisch Nieuwsblad* 6 (2001); <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5724/de-opkomst-van-het-massatoerisme.html>.

35 Centraal Bureau voor de Statistiek, *Toerisme 2014*, Den Haag/Heerlen 2014, 10.

36 CBS 2014, 49.

37 CBS 2014, 56.

ter gekeken naar het aandeel van de zakelijke gasten in vergelijking met andere gasten, dan worden de hotels in Flevoland het vaakst bezocht. Utrecht, Noord-Brabant en Zuid-Holland volgen.

6.2 Kasteelhotels in Nederland

In de andere elf provincies van Nederland zijn 37 kasteelhotels te vinden. Zes van deze kastelen waren eerder herbestemd als hotel dan het eerste Limburgse kasteelhotel. Drie hebben al voor de Tweede Wereldoorlog hun horecafunctie verloren en werden pas vanaf eind jaren tachtig opnieuw ingericht als hotel. Net als bij de Limburgse kasteelhotels zijn vanaf de jaren tachtig meer kastelen tot hotel herbestemd dan in de voorgaande jaren. De redenen voor deze golf van herbestemmingen is in de voorgaande hoofdstukken al behandeld. We kunnen ervan uit gaan dat voor de rest van Nederland het 'kasteeltje kijken' en het Monumentenjaar 1975 een net zo grote rol hebben gespeeld als in Limburg.

Het Muiderslot is een van de bekendste kastelen in Nederland met een museale functie. Ook Slot Loevenstein en kasteel De Haar vallen onder beroemde Nederlandse 'sprookjeskastelen' die te bezoeken zijn. Een van de sprookjesachtige hotelkastelen is gelegen in het Noord-Hollandse Heemskerk: Slot Assumburg. Daarnaast heeft Nederland nog een dertigtal kasteelhotels. Ongeveer eenderde van deze kastelen heeft het uiterlijk van een sprookjeskasteel met torens en een gracht. De rest van de kasteelhotels zijn classicistische buitenplaatsen die na de middeleeuwen zijn gebouwd op de plek waar daarvoor een kasteel stond.

Is er een verschil tussen de Nederlandse en de Limburgse kastelen of zijn er meer kasteelhotels in Limburg omdat daar zoveel kastelen zijn? Zoals onder andere uit de case-studies zal blijken, hebben niet alle Limburgse kasteelhotels het 'typische' uiterlijk van een sprookjeskasteel met torens, kantelen en grachten. Dus dat zal niet de reden zijn dat er meer Limburgse kasteelhotels zijn. Ook de Nederlandse kasteelhotels variëren in uiterlijke verschijningsvorm, maar Limburgse kasteelhotels kennen meer afwisseling. Gekeken naar de grootte van de Nederlandse kastelen komt de landelijke variatie overeen met die van de Limburgse kastelen. In de rest van Nederland bestaan er kleinere hotels met acht kamers, maar ook kasteelhotels met 83 kamers. Het grote verschil tussen de Nederlandse en de Limburgse kasteelhotels komt hoogstwaarschijnlijk door de omgeving en het buitenlandbeeld van Limburg. Vooral Zuid-Limburg met het glooiende landschap zorgt voor dit buitenland in eigen land idee, dat in de rest van Nederland nauwelijks te vinden is. Gelderland als meest bosrijke provincie van Nederland heeft na Limburg de meeste kasteelhotels. Hier is dan ook de conclusie gerechtvaardigd dat het verschil niet zit in de kasteelhotels zelf maar in de omgeving waarin ze te vinden zijn.

Case-studies

*Kasteel Geulzicht te
Berg en Terblijt (Li).
Foto van Jan Derwig,
2003.*

De keuze voor de cases is gebaseerd op een aantal eisen om een zo gevarieerd mogelijke maar tegelijk representatieve steekproef te verkrijgen. Ten eerste komen meer kastelen uit Zuid-Limburg in het lijstje voor, omdat in Zuid-Limburg meer hotelkastelen zijn dan in de rest van Limburg. Ten tweede is ervoor gekozen om verschillende stadia van het proces te bestuderen in de vorm van een herbestemming in uitvoering, naast een kasteel dat zijn hotelfunctie inmiddels heeft verloren. Een derde variabele was de grootte van het kasteel: er zijn twee grotere en twee kleinere kasteelhotels in de steekproef opgenomen. Ten slotte komen kastelen met een ‘typisch sprookjesuiterlijk’ voor in het lijstje. De casestudies worden op chronologische volgorde van herbestemming besproken. De vroegste twee casestudies komen uit Zuid-Limburg; kasteel Cortenbach te Voerendaal en kasteel Wittem te Wittem. Daarna volgt het Midden-Limburgse ‘kasteeltje’ Hattem te Roermond. Vervolgens zal buitenplaats Vaeshartelt te Maastricht besproken worden. Ten slotte volgen de twee Noord-Limburgse kastelen De Raay te Baarlo en De Keverberg te Kessel.

Bij de bezoeken aan de zes kastelen en buitenplaatsen werd aandacht besteed aan de aanpak van de herbestemming. Moest er ver- of herbouwd worden? Hoe werd dit gedaan? Welke gedachten zaten achter de aanpak? Daarnaast werd gekeken naar het exterieur en interieur en wat deze doen met het kasteelgevoel. Ten slotte waren ook het soort gasten van belang. Werden deze getrokken door het kasteel zelf of door de omgeving? Wat voor soort gasten bezoeken kasteelhotels? Een aantal van bovenstaande vragen zijn al kort beantwoord in voorgaande hoofdstukken. Per casestudie zullen in de komende zes paragrafen de herbestemming en de keuzes toegelicht worden.

7.1 Kasteel Cortenbach, Voerendaal (1939-1986)

Kasteel Cortenbach was een van de eerste kastelen in Limburg die werden herbestemd tot hotel/restaurant. Het huidige kasteel Cortenbach werd in het begin van de achttiende eeuw gebouwd door de familie Lamberts van Cortenbach op waarschijnlijk de plek van een middeleeuwse kasteel.³⁸ In 1776 verbouwde men het kasteel grondig. Het werd

³⁸ Hupperetz, Olde Meierink en Rommes 2005, 400-402.

*Kasteel Cortenbach,
Voerendaal.
Foto auteur.*

Ontvangstruimte bel-étage kasteel Cortenbach, foto gemaakt op 21-03-1996 door Paul van Galen, interieur en meubels zijn nog steeds hetzelfde.

Schouw in kantoor-ruimte bel-étage. Te zien is dat de schouw is dichtgemaakt omdat in de luchtschacht de leidingen en elektra zijn weggewerkt.

volgens werd het kasteel in 1986 gekocht door de familie Goedmakers van het bedrijf Vebego. De familie was op zoek naar een kantoorpand met een representatief uiterlijk en het kasteel ligt niet ver van de plek waar het familiebedrijf Vebego is begonnen. De Goedmakers troffen het kasteel aan zoals het door de hoteleigenaar was achtergelaten. Het kasteel had diverse stijlkamers in kleuren als rood, groen en blauw. Vebego heeft de kamers overgeschilderd in neutrale kleuren. De authentieke elementen zijn behouden gebleven. Vooral op de bel-étage, die als ontvangstruimte dient, is daar zorgvuldig mee omgegaan. De open haarden zijn behouden, al is in de rookschachten de elektriciteit weggewerkt. De stucplafonds zijn zoveel mogelijk in ere gehouden en waar nodig hersteld. Op de bel-étage heeft men gekozen voor meubels uit dezelfde stijlperiode als de belangrijkste verbouwing van het kasteel, de Lodewijk XVI-stijl. Daarnaast liggen op de bel-étage en in de kelder de oorspronkelijke marmeren vloeren. De keuken in de kelder is niet meer de hotelkeuken. Overal zijn de gewelven van het plafond in zicht gehouden. De originele trap geeft toegang tot de bovenste twee etages. Omdat deze etages dienst doen als kantoor is daar weinig meer in terug te zien van de hotelfunctie. De ruimtes zijn verdeeld zodat meerdere kamers zijn ontstaan. Eventuele schouwen zijn wel intact gebleven. De bovenste etage is verlaagd zodat allerlei installaties geplaatst konden worden tussen het plafond en het dak. Enkele houten balken van de kapconstructie bleven in het zicht.

in 1936 verkocht aan het Beambtenfonds der Staatsmijnen te Heerlen. Vanaf 1939 werd in het kasteel door het echtpaar Engeln-Krumbach een hotel-restaurant gerund. Het kasteel had 36 kamers waarvan vijftien kamers voor gasten beschikbaar waren. Naast een hotel was Cortenbach ook een restaurant, dat draaiende werd gehouden door mevrouw Engeln. Haar echtgenoot was volgens de verhalen geen man van de diners-voor-twee. Hij vond dat maar onzin en niet de moeite waard. Kasteel Cortenbach werd daarom meer gebruikt als feestlocatie voor bruiloften en communies, waarbij de gasten dan vervolgens ook konden blijven logeren. De keuken was te vinden in de kelder, waar deze nu ook weer geplaatst is. In het restaurant stonden destijds stoelen die in het begin van de twintigste eeuw erg modern waren.

Na de dood van de heer Engeln halverwege de jaren '80, bleef zijn vrouw alleen achter. Ver-

Omdat de familie juist op zoek was naar een kasteel met een representatief uiterlijk zijn veel oudere elementen gehandhaafd. Alle authentieke elementen die ook nog zichtbaar waren in de tijd dat het kasteel een hotel/restaurant was zijn behouden, al dan niet in een andere kleurstelling. Het kasteelgevoel van de achttiende eeuw is deels teruggebracht door het plaatsen van authentieke meubels. Helaas is in het kasteel verder niets meer te zien van de functie van hotel-restaurant, maar misschien was dat al niet zo zichtbaar.

7.2 Kasteel Wittem, Wittem (1958)

‘Gastvrijheid en Vakmanschap’ zijn de deviezen die het wapen van Kasteel Wittem sieren. Het staat voor een volmaakte harmonie van comfort, sfeer, rust, gastvrijheid en stijl. Uw gastheer heet u welkom en biedt u een unieke ervaring. Het kasteelhotel biedt romantische, zojuist gerenoveerde hotelkamers-en-suite aan met bad, douche, toilet, telefoon, internet toegang en flatscreen televisie. Kasteel Wittem ligt midden in het Zuid-Limburgse Geuldal, letterlijk aan de voet van het Heuvelland. Precies tussen Maastricht en Aachen biedt het de ideale uitvalsbasis voor uw uitstapjes. Te midden van 3 hectare schilderachtig kasteelpark met grachten en eeuwenoude bomen. De kasteelbronnen vloeien op eigen terrein in Nederlands’ snelst stromend riviertje de Geul.

Vanaf de oprit van het kasteel kunt u op vlakke weg door de Geulvallei tot in Maastricht rijden of het bos- en bergachtige landschap van het Heuvelland in gaan. Ideaal om te wandelen of fietsen natuurlijk, maar ook zeer veelzijdig op ander gebied. Een middagje shoppen met historische knusse winkelcentra als Maastricht en Aachen binnen 25 km en het gezellige toeristenstadje Valkenburg op slechts 7 km met zijn attracties als het Holland Casino, Thermae-2000 wellness, de grotten, amusementspark, kabel- en rodelbaan en natuurlijk zijn gezellige terrasjes. Verder biedt de regio diverse golfbanen (zelfs een in Wittem), zwembaden, maneges, tennisbanen, viswaters. Zelfs abseilen, quadbike rijden, georganiseerde fiets- en mountainbiketochten, kano. Niet te vergeten de bijzondere theaters, museums, kunstgalerijen en oorlogskerkhoven die onze

Kasteel Wittem.
Foto auteur.

Kasteel Wittem, salon.
Foto auteur.

streek biedt. De indrukwekkende landschappen van de Ardennen en de Eifel zijn met de auto binnen 30 minuten bereikbaar. U zult zich niet snel vervelen als gast van Kasteel Wittem; vindt echter tevens romantiek, rust en kalmte als u dat zoekt.³⁹

³⁹ <http://www.hoteliers.com/nl/hotels/nederland/wittem/kasteel-wittem/> geraadpleegd op 23 juni 2015.

⁴⁰ Hupperetz, Olde Meierink en Rommes (2005), 479-482.

Het relatief kleine kasteel Wittem wordt op [hoteliers.com](http://www.hoteliers.com), een van de websites waarmee gasten worden geworven, romantisch omschreven. Aangekomen bij het kasteel blijkt niets hiervan gelogen te zijn. De reis naar het kasteel brengt de gasten door het heuvelrijke landschap van Zuid-Limburg. Het kasteel zelf ligt in een park waar flink gewandeld kan worden. Het exterieur van het kasteel sluit aan bij de verbeelding. Het kasteel is ontstaan vanuit een vroegmiddeleeuws hof bij een kromming in de weg van Maastricht naar Aken.⁴⁰ De burcht werd gesticht na 1213 door de familie Julémont. Wittem was rechthoekig en had in het midden een grote toren. Na 1564 kreeg het kasteel een militaire bezetting. Er werd in 1568 tot 1569 herhaaldelijk gevochten. Uiteindelijk werd het kasteel door de Spanjaarden opgeblazen. In het begin van de zeventiende eeuw werd het kasteel door Floris II van Pallandt hersteld. In 1794 bleek het kasteel inmiddels onbewoonbaar en bouwvallig. In dat jaar werd het eigendom van de familie Merkelbach. In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het kasteel door deze familie hersteld in neogotische stijl, waarbij onder andere de torenvormige ingangspartij werd toegevoegd. Het huidige kasteel is L-vormig met op de hoek een toren en in de oksel de ingangspartij.

Het kasteel kreeg in 1958, na het overlijden van de laatste kasteelvrouw uit de familie Merkelbach, de functie van hotel. Het kasteel werd toen verkocht aan J.F. Rooding, de grootvader van de huidige eigenaresse. Ronald en Silvia de Meij-Rooding hebben het kasteel in hun bezit sinds 2010. De eigenaren waren bewust op zoek naar een kasteel in de omgeving van Zuid-Limburg, België of Frankrijk om daar een hotel te vestigen. Het noorden en midden van Limburg voldeden niet aan hun eisen omdat de omgeving daar niet mooi genoeg zou zijn.

De nieuwe eigenaren hadden het geluk dat in de voorgaande decennia al veel aan het kasteel verbeterd was zoals elektriciteit en waterleidingen. Het interieur is echter wel aangepast. De vorige eigenaren, de familie Ritzen, koos voor een wat modernere inrich-

ting. De familie De Meij wil juist dat het exterieur en het interieur overeenstemmen. Binnen moet het kasteelgevoel direct ervaren worden. Daarom is gekozen voor een warme inrichting met veel hout. De meubels zijn nieuw, maar hebben geen strakke moderne vormgeving. De muren zijn in warme kleuren geschilderd of behangen met bijna kitscherig behangpapier, dat echter goed past bij het kasteel en de rest van het interieur. Zo blijft het kasteelgevoel behouden. De gasten komen speciaal voor die kasteelbeleving, wat zich vertaalt in de prijs. Het is een erg exclusief hotel; het heeft slechts twaalf kamers en elke gast wordt persoonlijk ontvangen. Naast het logeren in kasteel Wittem kan van donderdag tot zondag ook een hapje gegeten worden in de bijbehorende brasserie. Uiteraard worden streekgerechten geserveerd, maar de kaart is breder omdat er anders een te beperkt menu kan worden geboden, aldus de eigenaar. Als gasten op maandag, dinsdag of woensdag willen dineren kan dat op genoeg plekken in de buurt van het kasteel. Zoals al eerder genoemd, hebben de eigenaren het kasteel vooral gekozen voor de omgeving. Het Heuvelland en de Geulvallei zijn mooie plekken om te verblijven. Daarnaast zijn ook andere toeristische plaatsen in de buurt zoals Gulpen, Maastricht, Valkenburg, maar ook Luik en Aken zijn dichtbij.

Kasteel Wittem, slaapkamer. Foto auteur.

7.3 Buitenplaats Hattem, Roermond (1979)

Verscholen in het groen van het Roermondse stadspark ligt kasteeltje Hattem, het kleinste kasteeltje van Nederland. In het kasteel bevindt zich een stijlvol restaurant voor lunch en diner. Bij mooi weer is het genieten op de zonnige terrassen. Alle dagen geopend voor lunch en diner, behalve op de zondagen. Tevens vele mogelijkheden voor

Kasteeltje Hattem, hoofdgebouw begin achttiende eeuw, bijgebouwen negentiende eeuw. Foto auteur.

Kasteeltje Hattem,
ovale aanbouw aan
de achterzijde van het
hoofdgebouw.
foto auteur.

*zakelijke en feestelijke aangelegenheden, zoals vergaderingen, bruiloften, feesten en diners. De acht comfortabele hotelsuites in de voormalige koetshuizen zijn ruim opgezet en eigentijds gemeubileerd. De combinatie van een eeuwenoud pand, een eigentijdse inrichting, de gezelligheid en hoge service maakt het dat ook u zich direct thuis zult voelen, kortom Puur genieten!*⁴¹

41 <http://www.kasteeltje-hattem.com/over-ons.html> - geraadpleegd op 23 juni 2015.

42 Hupperetz, Olde Meierink en Rommes 2005, 229-230.

Kasteeltje Hattem is gelegen in het stadspark van Roermond op de oude landgoederen van Hattem en Roerenbosch. De buitenplaats werd gesticht in de achttiende eeuw binnen een al bestaande omgrachting.⁴² Dit kan betekenen dat ooit op dit terrein een kasteel gestaan heeft. In 1822 werd de toenmalige eigenaar in de adelstand verheven. Twee bijgebouwen werden in de negentiende eeuw gebouwd. Het huis zelf werd in dezelfde tijd bepleisterd en op de hoeken werden arkeltorentjes geplaatst. Daarnaast werd de trapgevel geplaatst en werd de ingang voorzien van bordestrappen.

Kasteeltje Hattem heeft al sinds de jaren tachtig een horecafunctie. Toen het kasteel naast een restaurantfunctie ook een hotelfunctie ging vervullen werd het huis al snel te klein. De twee bijgebouwen waren aan het eind van de jaren tachtig bijna ruïnes. Deze

Hotelkamer in een van
de bijgebouwen van
kasteeltje Hattem.

werden helemaal opgeknapt, waarbij de gebouwen van binnen helemaal gestript zijn. De ingangen van de bijgebouwen zijn ook verplaatst, waardoor nu in elk bijgebouw een entree is ontstaan die toegang biedt tot twee kamers op de begane grond en nog twee kamers die te bereiken zijn via de trap.

De huidige eigenaren kwamen per toeval uit bij kasteeltje Hattem. Het kasteeltje had al een restaurantfunctie vanaf 1979. Vanaf 1988 werd het ook een hotel. In 2004 kwam het te huur te staan, waarna de nieuwe eigenaren erin trokken. Het kasteeltje had toen nog steeds een horecabestemming. Aan het kasteel zelf hoefde niet veel gedaan te worden. Het interieur was echter nogal gedateerd. De vorige huurders hadden gekozen voor een barokke indeling, met bijbehorende meubels, gordijnen en plafondschilderingen. Door het budget dat de nieuwe huurders tot hun beschikking hadden, zijn het kasteeltje en de bijgebouwen enigszins minimalistisch en modern ingericht. Als ze het nu opnieuw zouden kunnen inrichten, zou de keuze vallen op een wat klassieker inrichting. Het hotel-restaurant is volgens de eigenaren vooral voor het hogere toeristische segment. Deze doelgroep kiest bewust voor het logeren en eten in een kasteel. Daar mag best een prijskaartje aan hangen. Daarnaast biedt het kasteeltje ook plaats voor vergaderingen en feesten.

7.4 Buitenplaats Vaeshartelt, Maastricht (1992)

Het oudste deel van Vaeshartelt werd gebouwd in 1739.⁴³ Het werd gebouwd op de plek van een vervallen kasteel. De oostvleugel werd als eerste opgetrokken door een Zwitserse kolonel. Die verkocht het in 1773 aan een Maastrichtenaar die het in 1803 weer verkocht aan Jean Pierre Nolens. Deze breidde Vaeshartelt in 1805 uit met een noordvleugel in neoclassicistische stijl. Hierdoor ontstond een L-vormig landhuis. De centrale ingangspartij bekroond met een timpaan gaf toegang tot een ronde zaal met marmermotieven. De andere vertrekken hadden een empire-interieur. In 1841 werd Vaeshartelt aangekocht door Petrus Regout (1801-1878) voor koning Willem II (1792-1849). Deze verbleef er nauwelijks. In 1849 kocht Regout het landhuis om het zelf te betrekken. Het landgoed van 118 hectare werd met behulp van tuinarchitect Gindra aangepakt. Regout pakte niet alleen de tuin aan. In 1863 liet hij een ontvangst- en rookruimte bouwen in de noordvleugel. De entree tot de noordvleugel werd aangepast door de toevoeging van een

⁴³ Hupperetz, Olde Meierink en Rommes 2005, 377-379.

*Buitenplaats
Vaeshartelt,
omstreeks 1992.*

Buitenplaats Vaeshartelt. Hotelkamer-
vleugel. Onderste deel
is oud, bovenste deel
is moderne herbouw.
Foto auteur.

veranda. Toen in 1953 het kasteel werd verkocht aan de gemeente Maastricht, werd het gebruikt voor de opvang van asielzoekers. In 1992 werd het gekocht door de Stichting Driekant, die het restaureerde en verbouwde tot een hotel-restaurant.

Buitenplaats Vaeshartelt, midden in het groen aan de rand van de stad Maastricht, heeft veel te bieden. Voor bedrijven die willen vergaderen of congressen willen organiseren. Voor gasten die willen genieten van Zuid-Limburg en op zoek zijn naar een unieke uitvalsbasis. Voor geliefden die elkaar het jawoord willen geven. Of voor mensen die van een uniek feest houden. Naast onze ruime keuze aan vergaderfaciliteiten en logeerplaatsen, onze prachtige landschapstuin en ons restaurant hebben we meer te bieden. Ondernemen bestaat voor ons uit een drietal facetten; respect hebben voor het goede uit het verleden, open staan voor de toekomst en vooral de menselijke maat in alles laten terugkomen. Vaeshartelt heeft het Green Key Gold keurmerk; een landelijke waardering voor onze zorg voor het milieu en onze eigen wijze van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Volgens ons gaan economie, ecologie en sociaal maatschappelijke waarden hand in hand samen. Dat kunt u terugzien in de wijze waarop we werken en daar mogen gasten ons ook op aanspreken. Een buitenplaats spreekt tot de verbeelding. De omvang, de architectuur, het groen en de gedachten aan hoe alles er ooit reilde en zeilde leiden tot dromen. Bij Buitenplaats Vaeshartelt, gelegen in het groen aan de rand van Maastricht, stap je letterlijk even terug in de tijd. Maar wel met de luxe van nu.⁴⁴

⁴⁴ <http://www.vaeshartelt.nl/nl/locatie/> - geraadpleegd op 23 juni 2015.

Bovenstaand stuk tekst beschrijft gedeeltelijk de doelen van de eigenaren. Vooral het laatste stuk vertelt wat het doel was bij de verbouwing. Kastelen en buitenplaatsen werden door de jaren heen veranderd. Iedere eigenaar drukte zijn stempel op Vaeshartelt en dat geldt ook voor de huidige eigenaren. Ze bouwden een stuk aan, maar wel binnen de structuren van de voormalige bebouwing van 1813. Op deze manier is ook de oude carréstructuur van het kasteel hersteld. De oudere nog te herstellen delen zijn zo goed mogelijk geconsolideerd. Het verschil tussen oud en nieuw is zichtbaar. De nieuwste delen zijn in moderne materialen opgebouwd. De verbindingen tussen oud en nieuw zijn gemarkeerd door glazen tussenstukken. Oudere delen die op zich zelf niet meer konden functioneren zijn geïntegreerd in de nieuwbouw.

Buitenplaats
Vaeshartelt.
Rotonda, 1863.
Foto Vaeshartelt.

Buitenplaats
Vaeshartelt.
Fumoir, 1865.
Foto Vaeshartelt.

Vaeshartelt. Bar in
overgangsgedeelte
oud-nieuw, 1994.
Foto Vaeshartelt.

Niet alleen de oude en nieuwe delen gaan goed samen, ook het exterieur en het interieur zijn op elkaar afgestemd. De oudere gerestaureerde delen zijn niet alleen van buiten hersteld. De interieurs hebben op basis van onderzoek weer hun oude gedaante teruggekregen. Stagiaires van het Restauratie Atelier Limburg hebben daar een groot aandeel in gehad. De oorspronkelijke kleuren van de muren, gemarmerde muren en plafonds zijn in het interieur en het exterieur teruggebracht. Omdat men het oude kasteel terugbrengt naar de staat waarin het verkeerde omstreeks 1813, worden alle overbodige elementen zoals verlaagde plafond en tussenwanden weggehaald. Stucplafonds en schouwen kwamen weer in zicht bij dit proces. Deze zijn gerestaureerd, net als de oude deurkozijnen. De houten trappen en de natuurstenen en houten vloeren zijn eveneens opgeknapt. De nieuwbouwdelen hebben een modern interieur met bijbehorende moderne meubels. Vaeshartelt was ooit een landgoed met een grootte van 118 hectare. De omvang is nu nog 23 hectare. Het landgoed is erg belangrijk voor het kasteel aangezien het in een landgoederenzone gelegen is. De hele tuin brengt men terug in de oude staat. Het Engelse landschapspark, het Sterrenbos en de omringende lanen zijn voor zover het onder het eigendom van de huidige eigenaren valt, gereconstrueerd. Daarnaast was een kasteel altijd zelfvoorzienend en beschikten de eigenaren over landbouwgrond. De huidige eigenaren hebben ook dit hersteld. Ze verbouwen onder andere oude Limburgse fruitsoorten en daarnaast is er ook een groentetuin.

De buitenplaats is toegankelijk en ook de tuin met het daarbij horende terras is makkelijk te betreden. Deze laagdrempeligheid was een van de doelen van de hoteleigenaren. Daarom is de naam van het hotel van kasteel naar buitenplaats Vaeshartelt veranderd. Een kasteel zou te hoog gegrepen kunnen zijn en dus afschrikken en een buitenplaats zou meer mensen moeten trekken. De gasten in Vaeshartelt zijn zeer gevarieerd: van zakenlui tot dagjesmensen.

7.5 Kasteel De Raay, Baarlo (2003)

*Sandton Château De Raay is een luxe kasteelhotel in Noord Limburg. Waar kunst en culinaire hoogstand een prominente rol spelen en authenticiteit wordt gecomplementeerd door modern design. Vanaf het moment dat u het landgoed opkomt is duidelijk dat u een fantastisch verblijf, geslaagde vergadering of droombruiloft zult hebben!*⁴⁵

45 <http://www.sandton.eu/sandton-chateau-de-raay/nl/-geraadpleegd> op 23 juni 2015.

46 Hupperetz, Olde Meierink en Rommes 2005, 161-162.

47 M. Flokstra, *Kastelen in het Land van Kessel*, Geysteren 2005, p. 84; Hupperetz, Olde Meierink en Rommes 2005, 161.

48 Hupperetz, Olde Meierink en Rommes 2005, 162.

Kasteel De Raay is een kasteel in Noord-Limburg dat stamt uit de middeleeuwen. Van het huidige gebouw bestaat het oudste gedeelte, het zuidwestelijke deel van het hoofdgebouw, uit een woontoren van negen bij negen meter.⁴⁶ De woontoren werd in 1644 richting het noorden met acht meter verlengd, waardoor een zaalbouw ontstond met zaal en kamer. Op de zuidoosthoek werd rond dezelfde tijd een lagere haakse vleugel gebouwd. Dit is nog zichtbaar in het muurwerk van het hoofdgebouw. In 1767 moesten restauratiewerkzaamheden plaatsvinden op De Raay vanwege de slechte staat waarin het verkeerde.⁴⁷ Op een kaart van het landgoed uit het midden van de achttiende eeuw was aan de noordzijde een tweede vleugel toegevoegd. Een Tranchotkaart uit 1805 laat zien dat in de tussentijd nog een derde vleugel was toegevoegd. De drie vleugels en het hoofdgebouw vormden een gesloten bebouwing rondom een binnenplein. Kort na deze bouwphase kwam het uiterlijk tot stand van het negentiende-eeuwse kasteel zoals we dat nu nog kennen.⁴⁸ Aan de oostzijde van het hoofdgebouw bouwde men een onderkerderde zijbeuk. Dit zorgde voor de huidige nagenoeg vierkante plattegrond. De oostelijke zijbeuk werd de huidige voorgevel. Daarnaast voegde men een derde bouwlaag toe. De andere drie vleugels werden afgebroken, de grachten gedempt. Uiteindelijk plaatste men de kruisende flauwhellende zadeldaken, frontons en overhellende dakranden en werden

de gevels witgepleisterd. Het 'chaletachtige' uiterlijk dat zo is ontstaan, maakt dat het kasteel zich onderscheidt van andere kastelen in Limburg en de rest van Nederland.

Tot in de vroege twintigste eeuw had het kasteel adellijke bewoners. In 1935 was De Raay kort een hotel-restaurant toen het bewoond werd door mejuffrouw Geraedts. Vanaf 1937 trokken de Missiezusters van de heilige Familie in het kasteel. Nadat deze het kasteel hadden verlaten stond het enkele jaren leeg. In 1999 werd het kasteel verkocht door de zusters, waarna het een ingrijpende verbouwing heeft ondergaan.

De kopers, Peter Wilms, een plaatselijke kunstenaar, en Frank van Berlo, kunstliefhebber en maecenas, kochten het kasteel om het in te richten als Art Center. Frank Faessen voegde zich later bij het tweetal. Jarenlang kwamen bij Wilms kunstenaars over de vloer die daar ook bleven overnachten. Toen het kasteel te koop kwam te staan ontstond het idee om van het kasteel een groot kunstenaarsbedrijf te maken, waar de kunstenaars ook konden logeren. Uiteraard mochten ook andere gasten in het kasteel verblijven.

Op het kasteelterrein werden een zeefdrukkerij, een meubelmaker en andere ateliers ingericht. Om de mensen te kunnen huisvesten moest veel gebeuren aan het kasteel. Het hele kasteel werd van binnen gestript. De vloeren en het dak werden verwijderd. Uiteindelijk was van het kasteel niet veel meer over dan de muren en de oude houten trap. Op de verdiepingen kwamen nieuwe vloeren (bestaande uit hergebruikt hout) en deze werden ondersteund door nieuwe draagmuren. Aan de hand van deze draagmuren werd ook de kamerindeling gemaakt. Om een restaurant te kunnen exploiteren had men

Interieur Kasteel de Raay tijdens de verbouwing.

*Wintertuin van kasteel De Raay.
Foto auteur.*

Kasteel de Raay vanuit
het noorden.
Foto auteur.

het plan een wintertuin te bouwen: een glazen serre aan de zuidzijde van het kasteel. Het ontwerp van de wintertuin is niet uitgevoerd zoals op de tekeningen. Wilms vond zeven stalen balken die afkomstig waren van een station. Deze palen werden op enige afstand van elkaar neergezet en op basis daarvan werd de overkapping gemaakt.

Iedere kunstenaar werd gevraagd een ruimte in te richten. Het bed, de lamp, de nachtkastjes en zelfs de zeepjes mochten de kunstenaars naar eigen inzicht vormgeven. De zo ontworpen meubels en andere voorwerpen waren bovendien te koop. Verkochte meubels werden vervangen door nieuwe objecten, geproduceerd in het meubelatelier op het landgoed. De tijdens de verbouwing verwijderde elementen, zoals de balken van de houten vloeren en sleutelstukken, zijn verwerkt in het meubelatelier of ergens in het kasteel teruggeplaatst ter decoratie. Zo is alles uit het oude kasteel hergebruikt. Niet alle kamers hebben een door een kunstenaar gemaakte inrichting en evenmin zijn de meubels in de wintertuin en op het terras apart ontworpen.

In het restaurant serveert men streekgerechten en worden producten uit eigen tuin verwerkt. Net als buitenplaats Vaeshartelt was kasteel De Raay vroeger zelfvoorzienend. Door de moestuin weer in gebruik te nemen, sluiten de huidige eigenaren aan bij die traditie. Ook hier blijkt dat vooral de streek aantrekkingskracht uitoefent op de gasten: vooral mensen van buiten Limburg bezoeken De Raay. De auto's op de parkeerplaats

Moestuin (links) en
oude kas (midden) in
de tuin van kasteel De
Raay.

hebben bijna allemaal een fietsendrager, vooral met fijn weer. Daarnaast kan men ook fietsen huren bij het kasteel.

Kasteel De Raay ziet er niet uit als het sprookjeskasteel met torentjes en hoge muren rondom. Hoe dan een kasteelgevoel ervaren wordt is de vraag. Dit was echter ook niet het doel van de herbestemming. Het doel was kunst en een hotel dat toegankelijk is voor iedereen.

7.6 Kasteel De Keverberg, Kessel (2015)

*Middenin het pittoreske Kessel, op een heuvel aan de Maas ligt een unieke vergaderlocatie, trouwlocatie en feestlocatie: Kasteel De Keverberg. Op de grens van Noord- en Midden-Limburg is het ook een perfect onderdeel van een heerlijk dagje uit vol historie, natuur, avontuur, architectuur en cultuur. De duizendjarige ruïne van rijksmonument Kasteel De Keverberg wordt op dit moment verrijkt met eigentijdse architectuur en wekt zo de historie tot leven.*⁴⁹

Zo wordt kasteel De Keverberg op de site omschreven. Kasteel De Keverberg is een van de vijf overgebleven mottekastelen in Nederland. Deze is ontstaan in de twaalfde eeuw, nadat een eerdere woontoren was afgebrand. Het restant hiervan werd begraven onder een vijf meter hoge zandberg: de motte. Rondom de motte bouwde men een turfstenen ringmuur. In de twaalfde eeuw werd op de motte een mergelstenen ringmuur gebouwd waarbinnen in de dertiende eeuw een zaal en een poorttoren gebouwd werden. In de veertiende eeuw werd daar nog een vierkante woontoren aan toegevoegd. In de vijftiende eeuw volgde de Maastoren.⁵⁰

Op 17 november 1944 werd het kasteel opgeblazen door de Duitse troepen waarna het uitbrandde. Na de Duitse capitulatie keerden de Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid naar hun kasteelklooster terug, maar hadden geen middelen om het te restaureren. Het verviel tot een ruïne. In 1953 werd het kasteel gekocht door de gemeente Kessel.

Onder leiding van professor Renaud consolideerde men de ruïne om verdere aantasting te voorkomen. Vanaf 1989 zijn er meerdere plannen geweest om het kasteel te herbouwen. Omdat de financiële ondersteuning ontbrak konden deze plannen niet uitgevoerd worden.

49 <http://www.kasteeldekeverberg.nl/> - geraadpleegd op 23 juni 2015.

50 Ronald Stenvert, Chris Kolman, Saskia van Ginkel-Meester, Sabine Broekhoven, Elisabeth Stades-Visscher en Jos Venner, *Monumenten in Nederland. Limburg*. Zeist / Zwolle 2003, 179.

Kasteel De Keverberg onstreeks 1929.

Ruïne kasteel De Keverberg omstreeks 2007.

Het plan uit 2011 dat Stichting Behoud Kasteel de Keverberg nu tot uitvoering brengt heeft de titel 'Scherven van het verleden'. Het is een van de vijf ingestuurde ontwerpen die naar aanleiding van een ontwerpwedstrijd binnenkwamen. De architect van DMV-architecten te Kerkrade nam de vele verwoestingen en restauraties van de afgelopen eeuwen als uitgangspunt en liet deze als 'scherven' terugkomen in zijn plan. De 'scherven' komen onder andere terug in het dak, waar de ramen de vorm van scherven hebben gekregen. Het thema wordt ook zichtbaar in de tuin, waarin grote plantvlakken komen in de vorm van scherven.

Het kasteel is herbouwd in een moderne stijl met moderne technieken en materialen zoals glas en beton. Hierdoor ontstaat een duidelijk contrast tussen het oude en het nieuwe gedeelte van het kasteel. Het herbouwde deel op de ruïne herstelt het historische silhouet uit 1450. Verder is de nieuwbouw geïnspireerd op de vorm van het kasteel in de achttiende eeuw. Dit klinkt misschien heel vreemd, omdat het kasteel toch opgeblazen en uitgebrand is in 1944. Het kasteel werd daarna door professor Renaud geconsolideerd als een middeleeuwse ruïne. Veel later toegevoegde delen van het kasteel zijn toen weggehaald. Renaud voegde zelf onder andere de kantelen toe. Om de geconsolideerde ruïne toch enigszins zichtbaar te laten, worden tussen het dak en de ruïne de muren opgetrokken uit glas.

Computerbewerking van de plannen van de herbouw.

Zaal met overkapping met zonnecellen, tijdens herbouw.

De inrichting van het kasteel mag flexibel genoemd worden. Omdat meerdere activiteiten zich naast elkaar moeten kunnen afspelen, wordt gebruik gemaakt van mobiele afscheidingen. Zo kan een ruimte gebruikt worden als vergaderzaal waarlangs een gang loopt voor bijvoorbeeld rondleidingen. Na het weghalen van de afscheidingen ontstaat een grotere zaal, geschikt voor feesten en partijen. Wat betreft meubels heeft de organisatie ervoor gekozen om moderne meubels te plaatsen met een knipoog naar het verleden. Daarnaast komt ook het thema ‘Scherven van het verleden’ terug in de meubels, door bijvoorbeeld een grote scherf zichtbaar te maken in een tafelblad.

Exterieur kasteel de Keverberg tijdens de herbouw.

In de brasserie gaat men vooral streekgerechten serveren, omdat dat eerlijk en puur aanvoelt aldus Marcel van Bergen, de voorzitter van de Stichting Behoud Kasteel de Keverberg. Het gebruiken van streekproducten versterkt de belevingswaarde van het kasteel en dat is waar het in het toerisme om gaat.

Interieur bovenste herbouw-etage tijdens herbouw.

7.7 Gevolgen van de herbestemming

Naar aanleiding van bovenstaande casestudies zal in deze paragraaf bekeken worden welke gevolgen een herbestemming tot hotel heeft of kan hebben. Aan bijna alle hierboven genoemde kasteelhotels is wel iets ver- of herbouwd. Sommige kastelen zijn ingrijpender gewijzigd dan andere. Zoals Peter Nijhof dit in zijn artikel over herbestemming omschrijft:

*Al met al gaat er in de regel dus heel wat verloren. Hoeveel, is simpel te voorspellen: hoe verder de nieuwe functie afstaat van de oorspronkelijke, hoe zwaardere ingrepen nodig zijn.*⁵¹

⁵¹ Nijhof 2011 (zie noot 15), p. 192.

In principe hoeft de functie van hotel niet ver af te liggen van die van kasteel. Deze hadden immers een woonfunctie met grote representatieve ruimten en bijvoorbeeld een grote keuken. Vragen die opgeroepen worden bij de herbestemming van de kastelen zijn: hebben deze bouwwerkzaamheden gevolgen voor het monumentale pand? Hebben de wijzigingen invloed op de monumentale waarde van het gebouw? Waren de verbouwingen noodzakelijk en moest het op deze manier of kon het ook anders? De vragen zullen bij alle zes de casestudies kort bekeken worden, waarna vervolgens een algemene conclusie zal volgen.

Kasteel Cortenbach: het kasteel na een hotelbestemming

Voor zover zichtbaar was in de huidige toestand van het kasteel, is tijdens de bestemming van kasteel weinig aan het gebouw aangepast dat de monumentale waarde aantast.

Na het overlijden van de eigenaar werd het gebouw verkocht aan een bedrijf dat van het kasteel een representatief kantorengebouw wilde maken. De bestemming van kantoor ligt een stuk verder weg van de oorspronkelijke functie. Maar omdat het kasteel juist is gekozen vanwege het uiterlijk, is terughoudend verbouwd.

Tijdens het bezoek aan het kasteel op 1 juli 2015 was men de enkele beglazing aan het vervangen door een speciale soort dubbele beglazing die net zo dik is als de oorspronkelijke beglazing. Aan de kozijnen hoeft zo niets veranderd te worden. Ook het interieur heeft men zoveel mogelijk proberen te behouden. De bel-etage is ook in de huidige functie de representatieve etage. Het stucwerk is op enkele plekken gerestaureerd. De uitgesproken kleurstellingen in de kamers zijn vervangen door minder opvallende kleuren, maar wel op een reversibele wijze. De oorspronkelijke trap is behouden gebleven. Op de verdiepingen zijn de kamers aangepast aan de nieuwe functie. Op de bovenste verdieping is een extra plafond aangebracht om de installaties te kunnen plaatsen. De verticale houten balken die het dak ondersteunen zijn in het zicht gelaten. De leidingen en de elektriciteit lopen door de afvoerschachten van de haarden. Deze haarden zijn dus niet meer in functie.

In principe zijn alle wijzigingen reversibel, dus zijn er geen nadelige gevolgen voor de monumentale waarde van het kasteel. De nieuwe dubbelglazige ramen zijn speciaal op maat gemaakt zodat deze precies op de plek van de enkele beglazing passen. De nieuwe ramen zijn bevorderlijk voor de duurzaamheid. Het zoldertje was nodig voor de installaties. Deze zijn zo op een nette manier weggewerkt en via de rookkanalen naar de beneden gelegen verdiepingen geleid.

Kasteel Wittem: weinig drastische aanpassingen

Kasteel Wittem werd al in 1958 een kasteelhotel. De laatste adellijke bewoonster woonde tot haar dood in het kasteel. Het kasteel was door haar nauwelijks gemoderniseerd, stromend water en elektriciteit ontbraken. Dit is allemaal bij de herbestemming tot hotel in 1958 aangebracht gebruikmakend van de dikke muren van het kasteel. Het interieur is door de nieuwe eigenaars zodanig aangepast dat het kasteelgevoel benadrukt wordt. Daarbij is gekozen voor een klassieke inrichting met veel donker hout. Dat versterkt het gesloten karakter van het kasteel. Deze interieuraanpassingen hebben geen gevolgen voor de monumentale waarde van het pand. De eigenaren hebben echter niet alleen iets veranderd aan de binnenkant van het kasteel. Aan de westzijde van het

Zuidoostzijde kasteel Wittem met tent-overkapping.

kasteel wenste men in eerste instantie een glazen serre. Buiten dat dit veel te warm zou zijn in de zomer, mocht de serre ook niet aan het kasteel bevestigd worden in verband met de monumentwaarde van het kasteel. Daarom hebben de eigenaren gekozen voor een losstaande tentachtige overkapping.

Buitenplaats Hattem: moderne, nauwelijks zichtbare aanbouw

Ook voor kasteeltje Hattem geldt dat de slaap- en eetfunctie van een hotel-restaurant niet ver af ligt van een woonfunctie. Daardoor zouden volgens Nijhof minder ingrijpende verbouwingen nodig zijn. In Hattem zijn de hotelkamers buiten het kasteeltje zelf geplaatst, in de bijgebouwen. Van de oude indeling en het interieur van de vervallen bijgebouwen is sinds de jaren tachtig niets meer over. Deze twee gebouwen zijn helemaal gestript en hebben beide over twee verdiepingen verdeeld vier kamers gekregen. De oorspronkelijke deuren zijn dichtgemetseld en vervangen door moderne exemplaren op een andere plek in de gevel.

Aan het hoofdhuis zijn ook enkele aanpassingen gedaan. De serre aan de rechterzijde van het huis, die nog op oude foto's te zien is, is vervangen door een nieuw 'strak' exemplaar. Aan de achterzijde van het huis is een ovale moderne aanbouw geplaatst. Beide nieuwbouwdelen zijn bevestigd aan het kasteel. Al deze verbouwingen zijn gedaan door eerdere hotelexploitanten. De huidige eigenaren hebben het interieur drastisch aangepast, maar dit was al niet origineel. De stijl is nu modern en minimalistisch. De verbouwingen die hebben plaatsgevonden aan kasteeltje Hattem vanaf de tijd dat het wordt geëxploiteerd als hotel-restaurant zijn drastisch te noemen. Vooral de verbouwingen van de beide koetshuizen hebben invloed op het historische beeld. Het karakter van deze gebouwen had beter behouden kunnen worden als bijvoorbeeld het restaurant daarin gevestigd was. Het zou al heel veel uitmaken als in ieder geval een van de gebouwen minder drastisch was verbouwd. De andere vier kamers hadden dan eventueel in het huis zelf geplaatst kunnen worden in de vergaderzalen op de verdiepingen. Men zou dan kunnen vergaderen in de serre aan de zijkant van het huis, waar nu het restaurant gevestigd is. De ovale aanbouw was in dat geval misschien niet nodig geweest.

Buitenplaats Vaeshartelt: oud en nieuw gecombineerd

Flinke ingrepen waren nodig voordat buitenplaats Vaeshartelt zijn nieuwe functie kon gaan vervullen. Een deel van het gebouw was zelfs ruïneus te noemen. Als eerste heeft men het hele gebouw gerestaureerd. Daarnaast is een deel herbouwd. De huidige hoteltkamervleugel is deels oud-, deels nieuwbouw. Het bouwvallige deel is opgenomen in het nieuwbouwdeel, maar is wel zichtbaar gebleven. Door de herbouw is de oude carréstructuur van de buitenplaats hersteld. De herbouw en de integratie van het bouwvallige deel in de nieuwbouw zorgt ervoor dat verder verval uitblijft. De nieuwbouw is duidelijk te onderscheiden van de bestaande buitenplaats. De nieuwbouwdelen zijn opgetrokken uit moderne materialen en staan in verbinding met de buitenplaats door middel van glazen doorgangen. Het monument zelf is niet aangetast. De eigenaren hebben ervoor gezorgd dat het behouden kon worden. De verbouwingen die zijn uitgevoerd waren noodzakelijk om een hotel-restaurant te kunnen exploiteren.

Kasteel De Raay: wintertuin en strippen

Van alle cases heeft kasteel De Raay de meest rigoureuze verbouwing ondergaan. Het gebouw is ten eerste helemaal gestript. Bijna alles is eruit gehaald, op de oude schouwen en

het stucwerk op de benedenverdieping na. Omdat de vorige functie van klooster ervoor gezorgd had dat bijna niets authentieks meer overgebleven was van het gebouw, besloot de eigenaar dat de rest van het gebouw ook gestript kon worden. Van te voren was een plan opgesteld voor de verbouwing, maar dit is niet zo uitgevoerd. Voor de verbouwing was geen vergunning aangevraagd. De Rijksdienst Monumentenzorg kwam pas kijken naar het kasteel toen het gebouw al helemaal gestript was. Daarnaast heeft men de hele houten kap vervangen. De eigenaren van kasteel De Raay hebben de wintertuin (de glazen aanbouw) tegen het kasteel aangebouwd. Een vergunning is na afloop na een bezoek van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg verkregen.

Achterzijde kasteel De Raay. Foto auteur.

De glazen aanbouwen aan de zuid- en westzijde van het kasteel hebben ervoor gezorgd dat een ander beeld van het kasteel is ontstaan. Om een hotel-restaurantfunctie te kunnen exploiteren waren deze aanbouwen volgens de eigenaar noodzakelijk. In het kasteel zelf bevindt zich echter een vergaderzaal op de begane grond, die had kunnen dienen als eetruimte. Ook de kapel die door de nonnen is aangebouwd had een dergelijke functie kunnen vervullen. De keuze voor een glazen constructie is gunstig. Deze valt wel minder op dan bijvoorbeeld een betonnen constructie of een aanbouw die lijkt op de twee zuidelijk gelegen bijgebouwen.

Kasteel De Keverberg: herbouwen in moderne stijl en materiaal

De stichting die eigenaar is van kasteel De Keverberg wil niet herbouwen om een heel kasteel nieuw neer te zetten. Ze zorgt juist dat zoveel mogelijk bouwlagen zichtbaar zijn.

Met het gebruik van het moderne materiaal glas wordt de ruïne vooral benadrukt. Het dak dat geïnspireerd is op het dak uit 1450 is daarnaast ook geen kopie. Het is een moderne uitvoering en dat is ook te zien. De 'ouderwetse' dakkapellen zijn vervangen door ramen in de vorm van scherven, om het thema van de herbouw 'Scherven van het verleden' extra aan te zetten.

Over de vraag of de verbouwing invloed heeft gehad op de monumentale status van het gebouw kan gediscussieerd worden. Het is nog steeds heel duidelijk dat kasteel De Keverberg een ruïne is. De herbouw in glas benadrukt dit. De ruïne zelf is niet aangetast door de nieuwbouw. De nieuwbouw rust namelijk op vijftig speciaal daarvoor in de grond gezette palen, die dienen als het fundament. Noodzakelijk was de herbouw niet. De ruïne had al een recreatieve functie. Hier kan nu door de herbouw een horecafunctie bijgevoegd worden. Daarnaast kan men het ook gebruiken als feestlocatie, vergaderlocatie en zal het gedeeltelijk een museale functie vervullen. Om al deze functies te kunnen herbergen was aanpassing noodzakelijk.

Niet bij alle kastelen hebben de verbouwingen gevolgen voor het gebouw. Enkele van de verbouwingen zijn met minder respect voor het monumentale pand uitgevoerd. Het grootste deel van de kasteel-eigenaren heeft rekening gehouden met de monumentale status van het gebouw. De enige grote gevolgen zijn te zien aan de binnenkant van de gebouwen. De bescherming van de historische interieurs was niet optimaal.

Conclusie

*Kasteel Heemstede
te Houten, (UT).
Foto Alphons te Beek,
2004.*

De vraag die de rode lijn was in dit onderzoek was waarom en hoe de Limburgse kastelen vanaf 1930 tot hotel-restaurants werden herbestemd. Deze vraag kan vanuit verschillende oogpunten beantwoord worden.

Eerst is gekeken naar het waarom. Men wil het erfgoed, in de vorm van kastelen, behouden. In plaats van gebouwen die hun functie hebben verloren af te breken wordt, mede dankzij de monumentenzorg, sinds de jaren zeventig steeds vaker gekozen voor herbestemming. Door kastelen een andere functie te geven, worden leegstand en verval voorkomen en blijft ons erfgoed behouden.

37 kastelen in Limburg zijn herbestemd tot hotel-restaurant. In de rest van Nederland zijn nog eens 37 op die wijze herbestemd.

Waarom worden Limburgse kastelen zo vaak herbestemd als hotel-restaurant? Vooral het landschap van Zuid-Limburg is in trek bij Nederlanders. Door het glooiende landschap en het voor niet-Limburgers onverstanebare dialect, voelt vooral Zuid-Limburg als het buitenland in eigen land. In vakanties vertrekken dan ook veel mensen naar het zuiden. Vooral voor korte vakanties is Limburg favoriet. Dan wordt meestal in hotels overnacht. Dat zorgt voor vraag naar hotelkamers en daarbij zijn kasteelhotels favoriet boven moderne nieuwbouw. Daarnaast speelt de trend van het 'kasteeltje kijken' een rol. Overnachten in een kasteelhotel verdiept de historische sensatie. Ook trekt de vaak natuurrijke omgeving van kastelen en buitenplaatsen veel mensen. De gebouwen zijn bovendien geschikt voor een nieuwe functie als hotel vanwege de ruimte. Kleinere hotels blijken exclusiever.

Dit kasteelgevoel kan gecreëerd worden door bepaalde aanpassingen aan een kasteel. Het kasteelgevoel is naar mijn mening ook een van de belangrijkste redenen waarom juist kastelen worden herbestemd tot hotel. De aantrekkingskracht van deze gebouwen, hun uiterlijk en de verhalen rondom een kasteel of buitenplaats maken dat mensen daar willen verblijven om het zelf te kunnen beleven. Daarnaast speelt, vooral bij de Zuid-Limburgse kastelen, de omgeving een grote rol. Toeristen bezoeken het glooiende heuvellandschap graag. Bovendien zit men in het zuiden van de provincie ook in de buurt van andere belangrijke toeristische trekpleisters en zijn Duitsland en België in de buurt. Wat betreft de gasten trekken de kleinere hotels vooral gasten uit het hogere segment van de samenleving aan. De grotere kasteelhotels ontvangen een gemêleerder publiek.

De herbestemmingen van de kastelen zijn op verschillende manieren aangepakt. Enkele kernen moesten (delen van) kastelen of buitenplaatsen herbouwd worden. Daarnaast wordt regelmatig ook deels nieuwbouw gepleegd. Voor de nieuw- en herbouw wordt vooral de laatste jaren bewust gekozen voor moderne materialen zodat het verschil tussen oud en nieuw duidelijk blijft. Een aantal kastelen verkeerde in voldoende goede en passende staat om geen verbouwingen te behoeven. Wel werd bijna altijd het interieur aangepast.

Veranderingen aan het exterieur en het interieur kunnen invloed hebben op de beleving van het kasteel. Gasten kiezen bewust voor een overnachting of diner in een kasteel of buitenplaats. Vaak speelt hierin het kasteelgevoel mee.

Toerisme is in Nederland heel anders dan in Limburg. Zoals in Limburg vooral het buitenlandgevoel een grote rol speelt, zijn het in de rest van Nederland de molens, tulpen en grachtenpandjes die toeristen trekken. Toch blijkt dat men in Nederland het liefst bosrijke gebieden opzoekt. De meest bosrijke provincie van Nederland, de provincie Gelderland, heeft na Limburg de meeste kasteelhotels. Het aantal kasteelhotels in een provincie heeft dus te maken met de omgeving van de kastelen. Het uiterlijk van de kastelen zelf speelt een kleinere rol.

De casestudies illustreren vooral hoé kastelen worden herbestemd tot hotel. Hoteliers kiezen bewust voor kastelen en landhuizen. Deze hebben een bepaalde uitstraling die gasten aantrekt. Het gesprek met de eigenaar van kasteel Wittem maakte duidelijk dat eveneens bewust gekozen wordt voor een bepaalde omgeving. Wat betreft de gevolgen voor het monument waarin de hotels gevestigd zijn, blijken deze per object te verschillen. De ene eigenaar houdt meer rekening met het gebouw dan de andere.

Aan de hand dit onderzoek kan de hoofdvraag in twee delen beantwoord worden: waarom worden de Limburgse kastelen tot hotel-restaurants herbestemd en hoe worden de Limburgse kastelen tot hotel-restaurants herbestemd. De kastelen worden ten eerste herbestemd om leegstand te voorkomen. Om ons erfgoed te kunnen behouden moet het gebruikt worden. Leegstand zorgt voor verval.

Ten tweede wordt gekozen voor kastelen, omdat deze mensen aantrekken. De uiterlijke vorm van het kasteel wordt erg gewaardeerd, net als het soms nog historische interieur. Daarbij komt ook nog het meer 'immateriële' kasteelgevoel. Sommige kasteelhoteleigenaren versterken dit gevoel nog eens door de inrichting aan te passen. Het verleden kan worden herbeleefd door te verblijven in een historisch pand.

Ten derde speelt de omgeving van de kastelen een rol. Het blijkt dat toeristen graag de natuurrijke gebieden in Nederland opzoeken. Dat verklaart het aantal kasteelhôtels in de provincie Gelderland. Limburg heeft naast veel natuur ook nog iets anders te bieden: het buitenlandgevoel. Dit trekt gasten aan. Het is een vakantie in eigen land, maar door het landschap, hebben ze toch nog het gevoel ver van huis te zijn. Het soms onverstaanbare dialect helpt hierbij. De Bourgondische cultuur die in het zuiden nog veel aanwezig is, trekt ook veel Nederlanders aan. Zuid-Limburg is door haar langdurige geschiedenis als trekpleister sterk toeristisch ingesteld, omdat vanuit hier ook het toerisme in Limburg opkwam. De verschillen tussen de Noord, Midden en Zuid-Limburgse landschappen zijn de verklaring voor de verschillen in populariteit bij toeristen. Dit is waarschijnlijk ook de reden waarom er in Zuid-Limburg meer kasteelhôtels zijn dan in Noord en Midden-Limburg.

Bij de herbestemming tot hotel blijken vaak flinke bouwkundige ingrepen nodig. Dit kan in de vorm van her- of nieuwbouw. Bij de her- en nieuwbouw van de besproken casestudies blijkt zonder uitzondering gekozen voor een moderne toevoeging. In moderne gedeeltes van de kastelen wordt het interieur daarop afgestemd. De hotelkamers zijn in de meeste gevallen modern ingericht. Het slapen in een kasteel wordt op die manier niet echt beleefd. In de oudere, meer authentieke gedeeltes van kastelen wordt vaker gekozen voor een historiserende inrichting. Dit zijn dan ook de gedeeltes van de kastelen waarin het kasteelgevoel het meest aanwezig is. Bij enkele kastelen is ook de kasteeltuin hersteld, vaak om het zelfvoorzienende van een kasteel te benadrukken. De kastelen die dit niet doen gebruiken streekproducten, om de verbondenheid met de streek te benadrukken.

Bronnen & Bijlagen

Kasteel Vaalsbroek te
Vaals (Li).
Foto van Peter van
der Wielen, 1998.

Bronnen

Literatuurlijst

- Buys, Udo J., "De nieuwe kasteelheren", *Brabants Dagblad*, 02-10-1981.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, *Toerisme 2014*, Den Haag/Heerlen 2014.
- Denslagen, W.F., *Omstreden herstel. Kritiek op het restaureren van monumenten*, Utrecht 1987.
- Derwig, Jan, *De Nederlandse kastelengids*, Bussum 2009.
- Dessing, René W. Chr. en Jan Holwerda, *Nationale gids historische buitenplaatsen*, Wormerveer 2012.
- Flokstra, M., *Kastelen in het Land van Kessel*, Geysteren 2005.
- Grijzenhout, Frans (red.), *Erfgoed. De geschiedenis van een begrip*, Amsterdam 2007.
- Heynens, Lou, *Kastelen in Zuid-Limburg*, Zutphen 2005.
- Hove, J. Ten, B. Olde Meierink, H.M.J. Tromp en Hylke Tromp, *Een aardsch paradijs, de buitenplaatsen Boschwijk, Landwijk en Veldwijk nabij Zwolle*, Zwolle 2000.
- Hupperetz, Wim, Ben Olde Meierink en Ronald Rommes, *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*, Utrecht 2005.
- Janssen, H.L., J.M.M. Kylstra-Wielinga en B. Olde Meierink, *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*, Utrecht 1996.
- Kat, Micha, "De opkomst van het massatoerisme", *Historisch Nieuwsblad* 6 (2001): <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5724/de-opkomst-van-het-massatoerisme.html>.
- Kerst, Marja, *De mooiste hotels in Nederland*, Houten 2002.
- Laarakkers, Marianne, *Toerisme toen... en nu: hoe 125 jaar toerisme Zuid-Limburg veranderde*, Valkenburg aan de Geul 2010.
- Lenting, Inge, *ANWB reisgids NL. Limburg*, Den Haag 2006.
- *Limburg: toerisme - kunst - handel - nijverheid - mijn-industrie - woon- en winkelcentrum: Zuid-Limburg, Midden-Limburg en Noord-Limburg*, Heerlen 1935.
- Mayer, J. de, et. al., *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg. Handelingen van het Nederlands-Vlaams symposium*, Leuven 13-14 september 1996, Leuven 1999.
- Nelissen, N.J.M., *Herbestemming van grote monumenten: een uitdaging*, Den Bosch 1999.
- Nijhof, Peter, "Herbestemming", in: *Restauratietechniek*, Amsterdam 2011, 189-198.
- Oirschot, Anton van, *Spoken en kastelen in Nederland*, Utrecht 1974.
- Steenhuis, Marinke, Paul Meurs en Annemarie Kuijt, *Herbestemming in Nederland: nieuw gebruik van stad en land*, Rotterdam 2011.
- Stenvert, Ronald e.a., *Monumenten in Nederland. Limburg*, Zwolle 2003.
- Stuivenberg, W. van, *Kastelen in Nederland. Een rondreis langs burchten en kastelen in ons land*, Amsterdam/Den Haag 1984.
- Werumeus Buning, J.W.F., *Ik zie, ik zie, wat gij niet ziet*, deel 1, Amsterdam 1937.
- Weusten, Fon, Wim Vanmeulebrouck en Frans Vanmeulebrouck, "Toerisme in het Heuvelland", *Periodiek* 29 (mei 2006), 5-15.

Bijlage 1

Websites

- <http://www.hoteliers.com/nl/hotels/nederland/wittem/kasteel-wittem/>
geraadpleegd op 23 juni 2015.
- <http://www.kasteeldekeverberg.nl/>
geraadpleegd op 23 juni 2015.
- <http://www.kasteeltjehattem.com/over-ons.html>
geraadpleegd op 23 juni 2015.
- <http://www.mergel.nu/150jaar-toerisme-vervolg.html>
geraadpleegd op 27 mei 2015.
- <http://www.sandton.eu/sandton-chateau-de-raay/nl/>
geraadpleegd op 23 juni 2015.
- <http://www.vaeshartelt.nl/nl/locatie/>
geraadpleegd op 23 juni 2015.

Definities

Erfgoed

Erfgoed is datgene dat onze voorouders hebben gemaakt, gedacht, bedacht, gedaan en gewaardeerd, waarvan de huidige generatie vindt dat het de moeite is om het te bewaren. Deze materiële, geestelijke en immateriële goederen vertellen ons verleden en zorgen voor een saamhorigheidsgevoel binnen de groep waarin het betreffende erfgoed gewaardeerd wordt.

Kasteel

Het kasteel is een private defensieve structuur, die door een heer en zijn familie, dienaren en vazallen wordt bewoond en verdedigd. Het kasteel onderscheidt zich daardoor van communale, meestal van het centrale gezag uitgaande versterkingen. Onverbrekkelijk verbonden met de feodale maatschappijvorm van de Europese middeleeuwen. Verdedigbaar en bewoonbaar.

Een kasteel is een middeleeuws gebouw dat de functies verdedigbaarheid (door middel van grachten, bruggen en ommuring) en bewoonbaarheid combineert, door het verschaffen van woonruimte en verdedigbaarheid aan een beperkte groep mensen variërend van een adellijke familie met een paar dienaren tot een kleine hofhouding en een militair garnizoen tot een maximum van ongeveer vijftig personen. Essentieel hierbij is dat deze groep mensen in een afhankelijkheidsrelatie staat tot één persoon of instelling. (H.L. Janssen, et al., Utrecht 1996, 15-16).

Buitenplaats

Het begrip buitenplaats werd pas vanaf de achttiende eeuw gebruikt. Daarvoor werden buitenplaatsen aangeduid met de term hofstede.

Onder een buitenplaats wordt verstaan ieder verblijf, veelal met tuin en park en bijgebouwen, dat door de eigenaar werd gesticht met het oogmerk om voor kortere of langere tijd op het platteland te vertoeven. De stichting had ten doel de bewoner van de rust en de landelijke omgeving te laten genieten, om hem te dienen als statussymbool en om het hem mogelijk of eenvoudiger te maken.

[Bijlage 1]

diger te maken het beheer te voeren over de aan deze buitenplaatsen verbonden industriële-, landbouw- en bosbouwbedrijven. Deze tot buitenplaatsen behorende bijgebouwen zijn te verdelen in gebouwen die een directe relatie hebben met de recreatieve functie (koetshuizen, tuinmanswoningen, kassen, ijskelders en beheerderswoningen) en die gebouwen die een directe relatie hebben met de economische functie, zoals boerderijen, werkplaatsen, houtzagerijen, boswachterswoningen, land- en bosarbeiderswoningen.

Er valt een drietal typen buitenplaatsen te onderscheiden, namelijk de buitenplaats met niet-permanente, met semi-permanente en met permanente bewoning door de eigenaar/gebruiker. Onder een niet permanent bewoonde buitenplaats kan men een dagverblijf in de vorm van een theehuis, theekoepel, heerschapskamer of jachthuis verstaan; deze zijn veelal gelegen in een kleine tuin of park. Een semi-permanent bewoonde buitenplaats is een kleiner of groter landhuis met tuin of park, waar de eigenaar/gebruiker veelal 's zomers voor kortere of langere tijd verbleef. Onder een permanent bewoonde buitenplaats verstaan we een buitenplaats met tuin of park, waar de eigenaar tenminste meer dan de helft van het jaar verbleef.

De keuze van de eigenaar voor een bepaald type dient te worden gerelateerd aan de eisen die aan het verblijf werden gesteld, zoals de ligging ten opzichte van de

stad en de financiële mogelijkheden, en aan de vraag of aan de buitenplaats een economische functie was verbonden waarvoor een vrijwel permanente aanwezigheid gewenst is. (J. ten Hove, et al., Zwolle 2000, 15).

Kasteelhotels/Horeca-kastelen

Met kasteelhotels en horeca-kastelen worden binnen dit onderzoek bedoeld de kastelen, landhuizen en buitenplaatsen die een horecafunctie hebben gekregen.

Noord-Limburg

Tot de regio Noord-Limburg worden de gemeentes Beesel, Bergen, Gennep, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo en Venray gerekend

Midden-Limburg

Tot de regio Midden-Limburg worden de gemeentes Echt-Susteren, Leudal, Maasgouw, Nederweert, Roerdaalen, Roermond en Weert gerekend.

Zuid-Limburg

Tot de regio Zuid-Limburg worden de gemeentes Beek, Brunssum, Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Meerssen, Nuth, Onderbanken, Schinnen, Simpelveld, Sittard-Geleen, Stein, Vaals, Valkenburg aan de Geul en Voerendaal gerekend.

Bijlage 2

Limburgse kasteelhotels

De **cursief** gedrukte kastelen zijn de zes door de auteur bezochte kastelen in het kader van de case-studies.

Noord-Limburg

Jachthuis Mookerheide, Molenhoek
Kasteel Ooijen, Broekhuizenvorst
Kasteel De Holtmühle, Tegelen
Kasteel De Berckt, Baarlo

Kasteel De Raay, Baarlo

Kasteel De Keverberg, Kessel

Bezocht :

2 juli 2015 - afspraak met Frank Faessen.

25 juni 2015 - afspraak met Marcel van Bergen.

Midden-Limburg

Landhuis de Bedelaar, Haelen
Kasteel Baexem, Baexem
Herenhuis Hattem, Roermond
Kasteel Daelenbroeck, Herkenbosch
Kasteel Eyckholt, Roosteren
Buitenhuis Ter Borch, Roosteren

29 juni 2015 - afspraak met Daan de Ruiter.

Zuid-Limburg

Kasteel Doenrade, Doenrade
Hoeve Schinvelderhuuske, Schinveld
Kasteel Elsloo, Elsloo
Huis Ter Borgh, Schinnen
Huis De Dael, Nuth
Kasteel Ter Worm, Heerlen
Winselerhof, Landgraaf
Kasteel Cortenbach, Voerendaal
Buitenplaats Vaeshartelt, Maastricht

1 juli 2015 - afspraak met Marc Bonnema.

3 juli 2015 - afspraak met Marianne Winthagen.

Kasteel Borgharen, Maastricht
Hoeve Strabach, Valkenburg
Chateau St. Gerlach, Valkenburg
Kasteel Erenstein, Kerkrade
Kasteel Bethlehem, Maastricht
Kasteel Schaloen, Valkenburg
Kasteel Geulzicht, Berg en Terblijt
Herenhuis De Burgh, Maastricht
Huis Hoogenweerth, Maastricht
Chateau Neercanne, Maastricht

Kasteel Wittem, Wittem

30 juni 2015 - afspraak met Ronald de Meij.

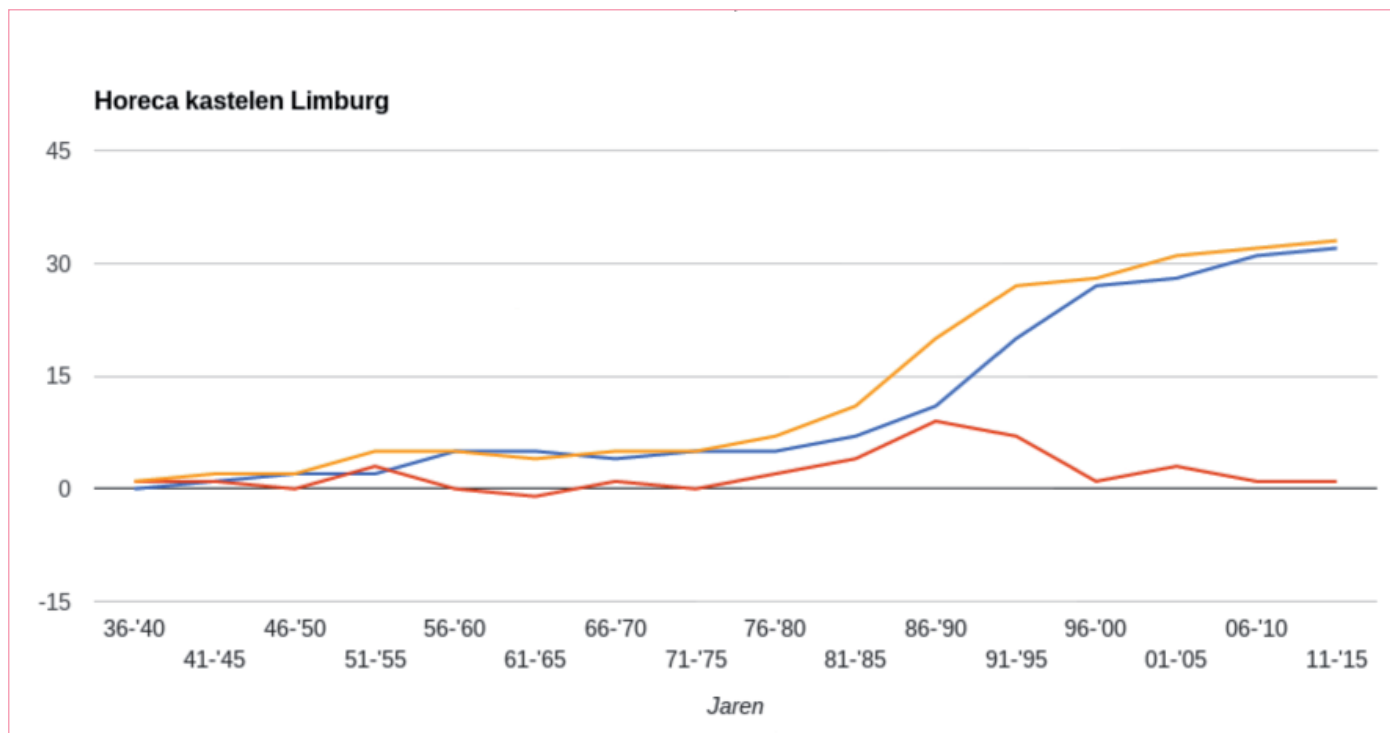
Kasteel Neubourg, Gulpen
Kasteel van Rijckholt, Eijsden
Kasteel Mheer, Maastricht
Huis Bloemendal, Vaals
Kasteel Vaalsbroek, Vaals

Bijlage 3

Tijdschema kasteelhotels / restaurants

	36- '40	41- '45	46- '50	51- '55	56- '60	61- '65	66- '70	71- '75	76- '80	81- '85	86- '90	91- '95	96- '00	01- '05	06- '10	11- '15
Geulzicht, Berg en Terblijt	H									H						
Cortenbach, Voerendaal	H															
Mheer, Margraten		H														
De Dael, Nuth				HR												
Borgharen, Maastricht				HR												
Neubourg, Gulpen				HR												
Wittem, Wittem					HR										HR	
Eijckholt, Roosteren									R							
De Burght, Maastricht									R							
Strabach, Valkenburg									R							
Ehrenstein, Kerkrade									HR							
Elsloo, Elsloo										HR						
Schaloen, Valkenburg										HR						
Neercanne, Maastricht										R						
Baexem, Baexem											HR					
Mookerheide, Molenhoek											HR					
Holtmühle, Tegelen											HR					
Terworm, Heerlen											HR					
Hattem, Roermond											HR					
Ter Borgh, Schinnen											R					
Bloemendal, Vaals											HR					
Ter Borch, Roosteren											R					
Vaalsbroek, Vaals											HR					
Winselershof, Landgraaf											HR					
Rijckholt, Eijsden												R				
Vaeshartelt, Maastricht												HR				
Daelenbroeck, Herkenbosch												HR				
Doenrade, Doenrade												HR				
Schinvelderhuuske, Schinveld												HR				
De Bedelaar, Haelen												H				
De Berckt, Baarlo												H				
St. Gerlach, Valkenburg													HR			
Ooijen, Broekhuizen														H		
De Raay, Baarlo														HR		
Hoogenweerth, Maastricht															H	
Bethlehem, Maastricht															HR	
Keverberg, Kessel (vanaf 20 september 2015)																R

In een grafiek

- Aanwezige horeca
- Nieuwe horeca
- Totaal

Bijlage 4

Gebouwengebruik en aantal kamers

	Burcht/hoofdgebouw	Kasteelhoeve	Voorburcht	Koetshuis	Nieuwbouw	Pachthoeve	Gehele kasteel	Bouwhoeve	Poortgebouw	Bijgebouwen	
Cortenbach, Voerendaal				=	=	=		=		=	
Mheer, Margraten			=	=	=	=		=		=	
Neercanne, Maastricht		=	=	=	=	=		=	=		
De Dael, Nuth		=	=	(*)	Eetzaal	=		=		=	(*) = Slaapkamers
Borgharen, Maastricht			=	=	=	=				=	
Neubourg, Gulpen		=	2	=		=		=		=	
Wittem, Wittem		=	=	=	=	=		=	=	=	
Eijckholt, Roosteren	(*)	=	=	=	=	=		=	=	=	(*) = Kleinste kasteel
De Burght, Maastricht		=	=	=	=	=		=	=	=	
Strabach, Valkenburg		=	=	=	=	=		=	=	=	
Ehrenstein, Kerkrade	(*)	=	=	=	=	=		=	=	=	(*) = Limburgse decor?
Geulzicht, Berg en Terblijt		=	=		=	=		=		=	
Elsloo, Elsloo		=	=	=	=	=		=	=	=	
Schaloen, Valkenburg		=	=		=	=		=			
Baexem, Baexem		=	=		=	=		=	=	=	
Mookerheide, Molenhoek		=	=	=	=	=		=	=	=	
Holtmühle, Tegelen		=	=	=		=		=			
Terworm, Heerlen				=				=	=	=	
Hattem, Roermond		=	=			=		=	=	=	
Ter Borgh, Schinnen		=	=	=	=	=		=		=	
Bloemendal, Vaals		=	=	=		=		=	=	=	
Ter Borch, Roosteren		=	=	=	=	=		=	=		
Vaalsbroek, Vaals		=	=	=		=		=	=	=	
Winselershof, Landgraaf	=		=	=	=	=		=	=	=	
Rijckholt, Eijsden		=	=		=	=	=	=	=	=	
Vaeshartelt, Maastricht		=	=			=	=	=	=	=	
Daelenbroeck, Herkenbosch				=	=	=		=	=	=	
Doenrade, Doenrade		=	=	=	=	=		=	=	=	
Schinvelderhuuske, Schinveld		=	=	=	=	=		=	=	=	
De Bedelaar, Haelen		=	=	=	=	=		=	=	=	
De Berckt, Baarlo		=	=	=	(*)	=		=		=	(*) = kasteelboerderij
St. Gerlach, Valkenburg		=	=	=	=	=		=	=	=	
Ooijen, Broekhuizen		=	=	=	=	=		=	=	=	
De Raay, Baarlo		=	=	=		=		=	=		
Hoogenweerth, Maastricht		=	=	=	=	=		=	=	=	
Bethlehem, Maastricht		=	=	=	=	=		=	=	=	
TOTAAL	32	5	3	5	9	1	29	0	3	2	

	Kasteelboerderij	Stalgebouwen	Koetsierswoning	Tiendschuur	Boswachtershuis	Watermolen	Jachthuis	Kerk/kapel	Aantal kamers	
Cortenbach	=	=	=	=	=	=	=	=	/	
Mheer	=	=	=	=	=	=	=	=	/	
Neercanne	=	=	=	=	=	=	=	=	nvt	
De Dael	=	=	=	=	=	=	=	=	/	
Borgharen	=	=	=	=	=	=	=	=	4	B&B
Neubourg	=	=	=	=	=	=	=	=	/	
Wittem	=	=	=	=	=	=	=	=	12	
Eijckholt		=	=	=	=	=	=	=	nvt	
De Burght	=	=	=	=	=	=	=	=	nvt	
Strabach	=		=	=	=	=	=	=	nvt	
Ehrenstein	=	=	=	=	=	=	=	=	58	44 kamers + 14 suites
Geulzicht	=	=		=	=	=	=	=	12	
Elsloo	=	=	=	=	=	=	=	=	24	
Schaloen	=	=	=		=	=	=	=		
Baexem	=	(*)	=	=	=	=	=	=	8	(*) = restaurant
Mookerheide	=	=	=	=		=	=	=	23	
Holtmühle	=	=	=		=	=	=	=	66	
Terworm	=	=	=	=	=	=	=	=	40	
Hattem	=	=	=	=	=	=	=	=	8	
Ter Borgh			=	=	=	=	=	=	nvt	
Bloemendal	=	=	=	=	=	=	=	=	77	
Ter Borch	=	=	=	=	=	=	=	=		
Vaalsbroek		=	=	=	=		=	=	130	
Winselershof	=	=	=	=	=	=	=	=	49	
Rijckholt	=	=	=	=	=	=		=	nvt	
Vaeshartelt	=	=	=	=	=	=	=	=	84	
Daelenbroeck	=	=	=	=	=	=	=	=	23	
Doenrade	=		=	=	=	=	=	=	20	
Schinvelderhuuske	=	=	=	=	=	=	=	=	4	
De Bedelaar	=	=	=	=	=	=	=	=	24	
De Berckt	nieuw	=	=	=	=	=	=		100	
St. Gerlach	=	=	=	=	=	=	=		97	
Ooijen	=	=	=		=	=	=	=	10	
De Raay		=	=	=	=	=	=		50	
Hoogenweerth	=	=	=	=	=	=	=	=	10	
Bethlehem	=	=	=	=	=	=	=	=	26	
TOTAAL	3	2	0	3	1	1	0	3	959	kamers in 24 hotels

Gemiddeld per hotel **40** kamers.

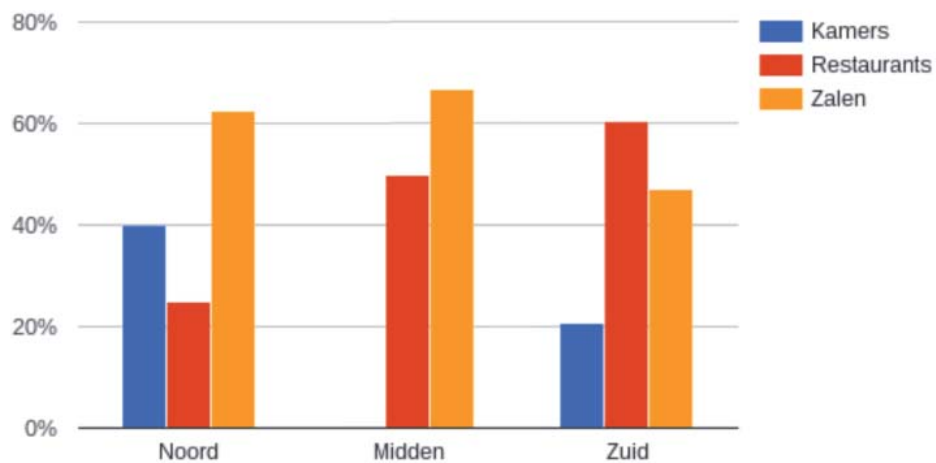
Bijlage 5

Interieur: historisch / modern

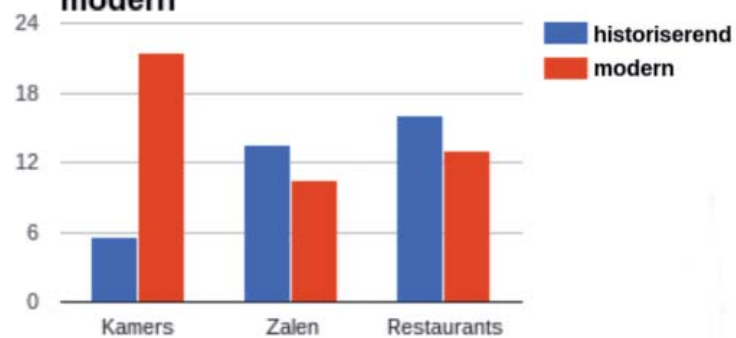
	Historiserende kamers	Moderne kamers	Historiserende zalen	Moderne xalen	Historiserend restaurant	Modern restaurant
Cortenbach, Voerendaal						
Mheer, Margraten						
Neercanne, Maastricht	nvt	nvt				
De Dael, Nuth						
Borgharen, Maastricht			nvt	nvt		
Neubourg, Gulpen						
Wittem, Wittem						
Eijckholt, Roosteren	nvt	nvt	nvt	nvt	Modern met historiserende elementen	
De Burght, Maastricht						
Strabach, Valkenburg			nvt	nvt		
Ehrenstein, Kerkrade	Balkenplafond zichtbaar, moderne inrichting				Moderne meubels	
Geulzicht, Berg en Terblijt	Bungalow-kamers modern		nvt	nvt		
Elsloo, Elsloo						
Schaloen, Valkenburg						
Baexem, Baexem						
Mookerheide, Molenhoek						
Holtmühle, Tegelen						
Terworm, Heerlen						
Hattem, Roermond						
Ter Borgh, Schinnen	nvt	nvt				
Bloemendal, Vaals						
Ter Borch, Roosteren			nvt	nvt		
Vaalsbroek, Vaals						
Winselershof, Landgraaf						
Rijckholt, Eijsden	nvt	nvt				
Vaeshartelt, Maastricht						
Daelenbroeck, Herkenbosch						
Doenrade, Doenrade		Balkenstructuur zichtbaar			Ridderzaal	
Schinvelderhuuske, Schinveld						
De Bedelaar, Haelen			nvt	nvt	nvt	nvt
De Berckt, Baarlo						
St. Gerlach, Valkenburg						
Ooijen, Broekhuizenvorst			nvt	nvt	nvt	nvt
De Raay, Baarlo		Balkenstructuur zichtbaar				
Hoogenweerth, Maastricht						nvt
Bethlehem, Maastricht						

In grafieken

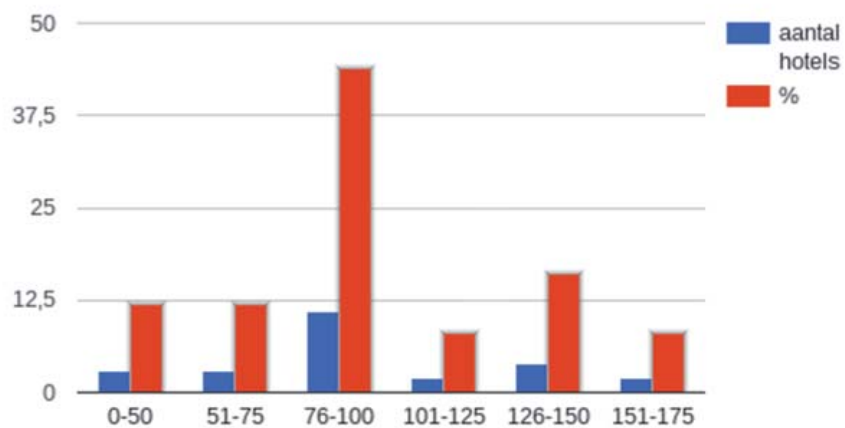
Percentages historisch interieur per regio

**Vergelijking historiserend/
modern**

Prijsklasse hotelkamers

Bijlage 6

Restaurant menu's

	Regio	Regionaal	Modern	Frans / Mediterraan	% regionaal	% modern	Fr / Med.
Mookerheide, Molenhoek	Noord	1	1				
Holtmühle, Tegelen	Noord	1	1				
De Raay, Baarlo	Noord	1	1				
Totaal Noord	3	3	3	0	100%	100%	0%
Baexem, Baexem	Midden	1					
Hattem, Roermond	Midden	1		1			
Daelenbroeck, Herkenbosch	Midden	1					
Eijckholt, Roosteren	Midden		1				
Totaal Midden	4	3	1	1	75%	25%	25%
Doenrade, Doenrade	Zuid	1	1				
Schinvelderhuuske, Schinveld	Zuid	1	1				
Elsloo, Elsloo	Zuid	1	1				
Ter Borgh, Schinnen	Zuid	1					
Terworm, Heerlen	Zuid	1	1				
Winselershof, Landgraaf	Zuid	1		1			
Vaeshartelt, Maastricht	Zuid	1					
Borgharen, Maastricht	Zuid	1					
St. Gerlach, Valkenburg	Zuid	1	1				
Ehrenstein, Kerkrade	Zuid		1	1			
Bethlehem, Maastricht	Zuid	1	1				
Schaloen, Valkenburg	Zuid	1					
Hoogenweerth, Maastricht	Zuid	1	1				
Neercanne, Maastricht	Zuid	1	1				
Wittem, Wittem	Zuid	1	1				
Rijckholt, Eijsden	Zuid		1				
Bloemendal, Vaals	Zuid	1		1			
Vaalsbroek, Vaals	Zuid	1					
Totaal Zuid	18	16	11	3	88,9%	61,1%	16,67%
TOTAAL	25	22	15	4	88%	60%	16%

Kastelen zonder restaurant of zonder menugegevens zijn niet in de tabel opgenomen:

Noord: 3 (Ooijen, De Berckt en Keverberg).

Midden: 2 (De Bedelaar en Ter Borch).

Zuid: 7 (De Dael, Coetenbach, Strabach, Geulzigt, De Burgt, Neuburg en Mheer)

Bijlage 7

Nederlandse kasteelhotels

	Hotel	Restaurant	vanaf	aantal kamers
Friesland: 3 kasteelhotels				
Epemastate, IJsbrechtum (H/R)	1	1	1983	
Buitenplaats de Klinze, Oudkerk (H/R)	1	1	1988	27
Lauswolt, Beetsterzwaag (H/R)	1	1	1954	65
Groningen: 1 kasteelhotel				
Ekestein, Appingedam (H/R)	1	1	1946	28
Drenthe: 2 kasteelhotels				
Kasteel Coevorden, Coevorden (H/R)	1	1	2010	
De Havixhorst, Schiphorst (H/R)	1	1	voor 1982	8
Overijssel: 3 kasteelhotels				
Boxbergen, Wesepe/Olst (H)	1		1951	
Het Laer, Ommen (H)	1		1903-1922, 1999	
Oldruitenborgh, Vollenhove (H/R)	1	1	2008	
Flevoland: 0 kasteelhotels				
Gelderland: 13 kasteelhotels				
Kasteel Staverden, Staverden (H/R)	1	1	2007	10
Huis te Eerbeek, Eerbeek (H/R)	1	1	1988	48
Engelenburg, Brummen (H/R)	1	1	1997	31
Huis Bergh, 's Heerenberg (H/R)	1		2008	
Kasteel Doorwerth, Doorwerth (H/R)		1	1986	
Huis Avegoor, Ellecom (H/R)	1	1	1928-1940, 1997	83
Kasteel Middachten, De Steeg (H)	1	1	jaren 1980	
Buitenplaats Rhederoord, Rheden (H/R)	1	1	2004	
Kasteel Slangenburgh, Doetinchem (H/R)	1	1	1952	
Kasteel Vorden, Vorden (H/R)	1	1	2004	
Wansborn, Arnhem (H/R)	1	1	1932	30
De Vanenburg, Putten (H/R)	1	1	2014	
Kasteel de Essenburg, Hierden (H/R)	1	1	2010	
Utrecht: 6 kasteelhotels				
Heemstede te Houten, Houten (H/R)		1	2002	
De Hooge Vuursche, Baarn (H/R)	1	1	2007	25
Ridderhofstad Rhijnauwen, Bunnik (H/R)		1	1933	
Amelisweerd, Bunnik (R)		1	2013	
Buitenplaats Geesberge (R)		1	1948	
Buitenplaats Slangevegt (R)		1	eind 20ste eeuw	
Noord-Holland: 3 kasteelhotels				
Huis te Schagen, Schagen (H/R)	1	1	2002	
Assumberg, Heemskerk (H)	1		1933	25
Duin en Kruidberg, Santpoort-Noord (H/R)	1	1	2000	

	Hotel	Restaurant	vanaf	aantal kamers
Zuid-Holland: 4 kasteelhotels				
Kasteel Oud Poelgeest, Oegstgeest (H/R)	1	1	1990	
Huis ten Donck, Ridderkerk (R)		1	1987	
Vreugd en Rust, Voorburg (R)		1	1920-1938, 1989	
Olaertsduyn, Rockanje (H/R)	1	1	1959	
Zeeland: 2 kasteelhotels				
Moermond, Renesse (H/R)	1	1	1955	
Westhove, Walcheren (H/R)	1	1	2013	
Noord-Brabant: 0 kasteelhotels				

In een grafiek

